

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

PRIVATIZACIJA PODJETIJ V BOSNI IN HERCEGOVINI

Ljubljana, oktober 2001

NATAŠA PRIJATELJ

IZJAVA

Študent/ka _____ izjavljam, da sem avtor/ica tega diplomskega dela, ki sem ga napisal/a pod mentorstvom _____ in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetni strani.

V Ljubljani, dne _____.

Podpis:

KAZALO

1.	UVOD	1
2.	ZNAČILNOSTI BOSNE IN HERCEGOVINE PRED IN PO VOJNI	3
3.	ZNAČILNOSTI PRIVATIZACIJE V BOSNI IN HERCEGOVINI	4
4.	MODEL PRIVATIZACIJE IN NJENE KORISTI	6
4.1.	Splošno o modelu privatizacije	6
4.2.	Koristi od privatizacije	7
5.	OKVIRNI ZAKON O PRIVATIZACIJI V BOSNI IN HERCEGOVINI	7
6.	ZAKONODAJA FEDERACIJE BOSNE IN HERCEGOVINE	9
6.1.	Zakon o privatizaciji podjetij v Federaciji BiH	9
6.1.1.	Privatizacija malih podjetij	13
6.1.2.	Privatizacija velikih podjetij	14
6.2.	Zakon o privatizaciji investicijskih skladov v Federaciji BiH	15
6.2.1.	Privatizacijsko podjetje	15
6.2.2.	Privatizacijski investicijski sklad	16
7.	ZAKON O PRIVATIZACIJI DRŽAVNEGA KAPITALA V PODJETJIH REPUBLIKE SRBSKE	17
7.1.	Privatizacijski investicijski skladi v Republiki Srbski	23
8.	PRIMERJAVA ZAKONODAJE FEDERACIJE BiH TER REPUBLIKE SRBSKE	24
8.1.	Razlike zakona o privatizaciji podjetij	24
8.2.	Razlike zakona o privatizacijskih investicijskih skladih	27

9.	IZVAJANJE PRIVATIZACIJE V BOSNI IN HERCEGOVINI	28
9.1.	Proces privatizacije v Federaciji Bosni in Hercegovini	30
9.1.1.	Proces privatizacije malih podjetij	31
9.1.2.	Proces privatizacije velikih podjetij	32
9.2.	Proces privatizacije v Republiki Srbski	39
10.	SLOVENSKA UDELEŽBA V PRIVATIZACIJI V BOSNI IN HERCEGOVINO	42
11.	SKLEP	44
	LITERATURA	46
	VIRI	46

1. UVOD

Privatizacija je proces gospodarske preobrazbe držav v tržna gospodarstva, ki se je začel že konec 80-ih let v vzhodnih in srednjeevropskih državah. Obsežna ekonomska reforma pomeni spreminjanje ekonomskega okolja. Gre za prodajo državnih podjetij. Običajno so to delniške družbe, zato gre v večini primerov za prodajo delnic državnih podjetij (Kotar, 1992).

Namen privatizacije je zmanjšanje deleža državnega sektorja v gospodarstvu. Glavni ekonomski cilj privatizacije pa je izboljšati gospodarstvo nasploh, izboljšati gospodarsko stanje. S tem bi se zmanjšal javni dolg, povečala bi se učinkovitost in uspešnost podjetij. Pomemben razlog za privatizacije je tudi povečanje konkurenčnosti na posameznih trgih, s čimer bi dosegli razbitje monopolov. S privatizacijo pride do širitve kapitalskih trgov in s tem do svobode odločanja, kajti politični proces odločanja in vodenja je treba spremeniti v ekonomske odločitve.

Medtem ko je večina držav s procesom privatizacije že zaključila, se v nekaterih državah še vedno odvija. Ena izmed teh držav, kjer proces privatizacije še ni sklenjen, je tudi Bosna in Hercegovina. Vojna in nizka stopnja rasti v domači ekonomiji sta pomembna dejavnika, ki jih upoštevamo pri privatizacijskem programu BiH. Ti dejavniki se kažejo kot ogromna uničenja lastnine, človeške izgube, razseljenost prebivalcev, izgube trga, zastarela tehnologija, upad kupne moči in akumulacija dolga podjetij, bank in države. Makroekonomski položaj v BiH so v letih po vojni zaznamovale naložbe v obnovo infrastrukture, proizvodnja, usmerjena v obnovo in ponovno industrializacijo in finančna pomoč mednarodne skupnosti. Za razliko od ostalih tranzicijskih držav je bil za BiH bolj kot prehod v tržno gospodarstvo pomemben makroekonomski cilj obnoviti v vojni poškodovano infrastrukturo in zagotoviti možnost za normalno ekonomsko dejavnost. Temu ustrezno je bila vsa proizvodnja sprva usmerjena v gradnjo in obnovo uničenih poslovnih in stanovanjskih stavb, transportnih poti (železniških tirov, cest in mostov). Finančne vire zanjo so priskrbele mednarodne finančne institucije in donatorji. V zadnjih dveh letih so bila mednarodna sredstva usmerjena predvsem v razvoj finančnega sektorja, predvsem bank. S privatizacijskim programom je bila zasnovana ekonomska transformacija, ki

se izvaja skupaj z osnovanjem nove ustavno-pravne, organizacijske, politične in institucionalne sestave BiH.

Namen mojega diplomskega dela je predstaviti, kako se je odvijal proces privatizacije in s kakšnimi problemi se pri tem soočajo v BiH. Zaradi pomanjkanja podatkov diplomsko delo ne predstavlja sistematične raziskave, pač pa predstavlja fragmentirana dejstva, ki jih najdemo v različnih, na to temo napisanih virih.

V prvem delu diplomskega dela bom predstavila Bosno in Hercegovino, njene značilnosti in ureditev. V drugem delu bo sledila predstavitev značilnosti privatizacije v BiH ter modela privatizacije in njenih koristi.

Za BiH je značilno, da je razdeljena na dve entiteti, Federacijo BiH in Republiko Srbsko. Obe entiteti sta sprejeli svojo zakonodajo o poteku privatizacije, vendar pa zaradi možnih neskladij obstaja tudi okvirni zakon BiH, ki naj bi predstavljal temelj za izvedbo privatizacije. Vso to zakonodajo bom predstavila v tretjem delu diplomskega dela.

Zakona entitet se med seboj razlikujeta. Te razlike in nekatere skupne točke bom predstavila v četrtem delu.

Peti del diplomskega dela pa je namenjen predstavitvi dejanskega dogajanja, od sprejetja zakonov pa vse do zadnjih zbranih podatkov glede privatizacije v obeh entitetah Bosne in Hercegovine.

V zadnjem delu pa bom opisala, v kolikšni meri Slovenci sodelujejo pri privatizaciji v Bosni in Hercegovini.

2. ZNAČILNOSTI BOSNE IN HERCEGOVINE PRED IN PO VOJNI

Bosna in Hercegovina (BiH) je država, ki leži na Balkanu in ima 51.209 km² površine. Konec leta 1999 naj bi imela po nekaterih ocenah približno 3,7 milijona prebivalcev, medtem ko jih je bilo ob zadnjem štetju leta 1991 še 4,377 milijona. Republika Bosna in Hercegovina je marca 1992 razglasila neodvisnost od SFRJ in bila kmalu zatem priznana s strani mednarodne skupnosti. Razglasitev neodvisnosti je vodila v oborožen konflikt med Hrvati, Bošnjaki in Srbi, ki se je razvil v brutalno vojno, ki je trajala vse do oktobra 1995. V Daytonu je bil 21. novembra 1995 parafiran Splošni okvirni sporazum o miru v BiH, ki so ga udeleženske v vojaškem spopadu (Zvezna republika Jugoslavija, Republika Hrvatska in Republika BiH) podpisale 14. decembra 1995 v Parizu. S tem sporazumom so bila dogovorjena tudi temeljna načela državno-pravne ureditve oz. ustava BiH, vsebuje pa tudi temeljni načrt ekonomske obnove države.

Že pred vojno je bila Republika BiH druga najmanj razvita republika v Jugoslaviji. Podjetja so bila v družbeni lasti, ki so jih uradno vodili delavski sveti, neuradno pa njihovi direktorji (managerji), ki dejansko niso bili nikomur odgovorni. Ker so bila podjetja tudi lastniki bank, so le-te oskrbovale s svežim kapitalom in niso igrale pomembne vloge pri discipliniranju managementa podjetja. Vojna je potem bistveno zmanjšala proizvodnjo in izvoz podjetij, uničila njihove obstoječe poslovne povezave kot tudi povzročila nekatere spremembe v njihovem vladanju, npr. leta 1993, ko je država ponovno vzpostavila družbeno lastništvo in postavila svoje managerje v številna podjetja.

Pred vojno je industrijo v Republiki Bosni in Hercegovini (v nadaljevanju Republiki BiH) sestavljalo okoli 1000 podjetij, ki so zaposlovala okoli pol milijona ljudi. Največ zaposlenih je bilo v proizvodnji tekstila, usnja, v kemični, strojni industriji, železarstvu kot tudi v gozdarstvu in lesni industriji. Industrijska proizvodnja je bila osredotočena na večja mesta. Prevladovalo je 12 velikih konglomeratov, ki so prispevala okoli 35 % BDP. Največji štirje med njimi so prispevali okoli 40 % celotnega izvoza. Zadnje je bilo verjetno pričakovano, glede na to ima mnogo teh konglomeratov skupna vlaganja s podjetji iz zahodnih držav (VW, Deimler-Benz, Olivetti itd.). Posledično bi pričakovali, da bodo ta podjetja najbolj uspešna v BiH. Nasprotno, v glavnem so se

gradile njihove konkurenčne prednosti na poceni delovni sili in visokih subvencijah, njihova produktivnost pa je bila precej nižja kot produktivnost njihovih zahodnih konkurentov in je znašala okoli 40-60 % stopnje produktivnosti dosežene pri zahodnih konkurentih.

Privatizacija naj bi ločila državo od podjetij, vendar bi ji pustila zelo pomembno vlogo, namreč podporo privatne produkcije. Podjetjem naj bi zagotovila finančni, zakonski in institucionalni okvir. Vzpostavila bi investicijske in poslovne povezave z ostalim svetom (World Bank Report, 1997). Privatizacija bank in uvedba primerne finančne regulacije bi postavila podjetjem stroge proračunske omejitve, pritek kapitala od zunaj pa bi tako postal bistven za proces prestrukturiranja v teh podjetjih.

Država BiH je administrativno razdeljena na dve entiteti, Federacijo BiH, ki predstavlja 51 % celotnega ozemlja BiH, in Republiko Srbsko, ki ji pripada preostalih 49 %. Federacija BiH je dalje razdeljena na 10 kantonov, Republika Srbska pa se administrativno deli na 5 regij, ki so razdeljene na občine. Področje Brčkega je z odlokom Arbitražne komisije za Brčko postavljeno pod upravo države BiH kot posebno področje.

3. ZNAČILNOSTI PRIVATIZACIJE V BOSNI IN HERCEGOVINI

Lastninsko preoblikovanje v BiH je proces, ki naj bi preoblikoval državo v skladu s sedanjimi globalnimi trendi. Brez tega preoblikovanja ne moremo govoriti o moderni in dinamični državi. Enostavno lahko rečemo, da je lastninsko preoblikovanje preoblikovanje države, njena uspešna izvedba pa pomeni uspeh in stabilizacijo državne skupnosti.

Privatizacija predstavlja veliko priložnost za prestrukturiranje podjetij in vstop tujih strateških investitorjev, ki bi lahko pripomogli k izboljšanju konkurenčnosti bosanskih podjetij.

Prvi poizkus tržne ekonomije oziroma proces lastninskega preoblikovanja države je bil izveden že pred vojno v začetku 90-ih, še v času bivše Jugoslavije. Ta proces privatizacije (imenovan Markovićeve privatizacija) je bil voden z modelom, ki je

temeljlil na prodaji notranjih delnic zaposlenim in managerjem v podjetjih. Proces revizije naj bi določil, če je bila Markovićeova privatizacija vodena zakonito. Lastništvo, ki je bilo pridobljeno na pravilen in zakonit način, je upoštevano pri sedanjem privatizacijskem procesu kot nesporno, plačano z lastniškim kapitalom v skladu z notranjim delniškim programom, in ni predmet sedanje privatizacije v BiH.

Glede na razdelitev BiH se privatizacija in lastniške pravice urejajo ločeno v obeh entitetah, kar določa tudi Daytonski sporazum¹ (World Bank Report, 1997). Vendar pa iz ločenih zakonodaj izvirajo nekateri problemi, kar je bil razlog za sprejetje Okvirnega zakona² za privatizacijo podjetij in bank v Bosni in Hercegovini (Framework Law on privatisation of Companies and Banks), ki je bil sprejet 23. julija 1998. Zakon prepušča obema entitetama pravico do privatizacije vse državne lastnine, locirane na njunem ozemlju in pravico do sredstev, pridobljenih na tej osnovi, v skladu s sprejeto zakonodajo. Hkrati od obeh entitet zahteva, da sprejmeta nediskriminatorno zakonodajo ter zagotovita maksimalno jasnost in preglednost procesa, odgovornost in usklajenost s splošnim okvirom mirovnega sporazuma in da medsebojno sodelujeta pri vprašanjih, povezanih s privatizacijo, ki na ravni entitete ne morejo biti rešena³. Znotraj tega splošnega okvira sta obe entiteti začeli pripravljati predpise za privatizacijo in sta sprejeli razdelitveni privatizacijski model kot prevladujoč model z nekaterimi značilnostmi, ki odsevajo značilne zakonske in ekonomske pogoje (razmere) v BiH.

Model privatizacije v BiH dovoljuje masovno udeležbo državljanov. Vlada Federacije BiH je ta model izpeljala z uporabo izkušenj držav, ki so prej vstopile v tranzicijski proces. Cilj procesa privatizacije je doseči hitro lastninsko preoblikovanje, zmanjšati ali ukiniti politični vpliv pri vodenju podjetij ter zmanjšati birokracijo in možnost, da bi BiH stopila v stik z drugimi državami, ki so uspešno izvajale privatizacijo. Masovna

¹ Pravilnik BiH, kot aneks k Daytonskemu mirovnemu soglasju, je BiH zasnoval kot centralno državo, ki jo sestavljata dve bolj ali manj neodvisni entiteti, Federacija BiH in Republika Srpska. Obema entitetama je bila določena močna oblast, medtem ko je precej omejena oblast značilna oziroma določena za področje centralne države, kjer je večina oblasti povezane z zunanjimi zadevami.

² Več o njem v nadaljevanju.

³ Dve leti po sprejetju okvirnega zakona o privatizaciji je Visoki predstavnik OZN dodal amandma k sporazumu, zaradi pomanjkanja zveznega Odškodninskega zakona. Amandma, ki je bil sprejet maja 2000, zagotavlja, da prihodnji odškodninski zakoni ne bodo omogočali odškodnine v blagu pri podjetjih in bankah, ki so že bila privatizirana.

privatizacija bi tudi pripomogla k poravnavi notranjih dolgov in tako vodila k dosegu socialnih ciljev. Še vedno pa je primarni cilj pritegniti tuje investitorje z novimi tehnologijami in potencialnim nastopajočim trgom. Temu bi sledilo povečanje zaposlenosti.

4. MODEL PRIVATIZACIJE IN NJENE KORISTI

4.1. Splošno o modelu privatizacije

Model privatizacije BiH, kot sem že omenila, je zasnovan na izkušnjah drugih držav, ki so s procesom privatizacijo že začele, a ima prav tako svoje posebnosti (specifičnosti). Osnovne značilnosti programa privatizacije so:

1. Široka udeležba državljanov (board participation)

Vsi državljani Federacije BiH naj bi imeli možnost sodelovati v procesu privatizacije. Program privatizacije zajema stanovanja, banke in podjetja, z izjemo socialnega sektorja.

2. Jasnost in preglednost (transparency)

Zakoni privatizacije naj bi bili znani vsem, ki bi želeli sodelovati. S tem razumemo jasnost privatizacijskega procesa javnosti.

3. Hitrost

Privatizacija je program, ki naj bi bil kratkoročno izpeljan.

4. Enostavnost

Metode za sodelovanje državljanov v procesu privatizacije naj ne bi zahtevale nobenih posebnih znanj in spretnosti.

Primarni cilji, ki naj bi jih proces privatizacije v BiH dosegel ali podpiral v času ekonomskega in socialnega transformacijskega procesa, vključujejo:

- povojno obnovo (rekonstrukcijo),
- hiter ekonomski preporod,
- naraščajočo zaposlenost,

- likvidacijo domačih in tujih dolgov, akumuliranih pri podjetjih, bankah in državi.

4.2. Koristi privatizacije

Koristi privatizacije lahko razvrstimo med kratkoročne in dolgoročne (Model privatizacije v BiH):

a. **Kratkoročne koristi:**

- državljani imajo možnost postati privatni lastniki,
- bančni sektor se prestrukturira,
- država naj bi s tem poravnala svoj notranji dolg,
- monopoli izginjajo, kar vodi do povečanja ponudbe blaga in storitev na trgu,
- ustvarjeni so pogoji za večjo konkurenco, ki vodi do znižanja cen,
- ustvarjeni so pogoji za razvoj trga kapitala.

b. **Dolgoročne koristi:**

- privatizacija je osnova za izboljšanje učinkovitosti v proizvodnji,
- omogoča dostop na mednarodne trge kapitala in do »know-how«, dostop do novih tehnologij in izboljšanih tehnik managementa,
- možnosti za novo investiranje.

5. OKVIRNI ZAKON O PRIVATIZACIJI V BOSNI IN HERCEGOVINI

Zakonski okvir za privatizacijski proces v obeh entitetah BiH, Federaciji BiH in Republiki Srbski, določa Okvirni zakon o privatizaciji podjetij in bank v BiH. Ta zakon je 22.06.1998 sprejela Parlamentarna skupščina BiH.

S splošnim okvirnim sporazumom za mir v BiH (v nadaljevanju: GFAP) so določene funkcije in odgovornosti institucije BiH in entitet, kot tudi finančne obveznosti entitet napram tem institucijam, vendar ni niti ene konkretne določbe, ki bi se nanašala na lastništvo nad javnimi dobrinami.

Ta zakon ima za cilj vzpostaviti pravni okvir postopka privatizacije podjetij in bank in omogočiti, da se ta proces odvija jasno in pregledno ter čim hitreje v korist državljanov BiH, vključno z izseljenimi osebami in begunci.

Za lažje razumevanje tega zakona so definirani nekateri pojme, in sicer:

- fizične osebe BiH so vsi državljani BiH, ne glede na njihovo prebivališče;
- pravne osebe BiH so vse pravne osebe, organizirane v skladu z zakonom in registrirane v katerikoli entiteti;
- zahteve državljanov pomenijo pravico do nadomestila kot dela procesa privatizacije, ki priznava obveznosti, kot so definirane v zakonu entitet;
- tuje fizične osebe so osebe, ki imajo državljanstvo, ki ni bosansko;
- tuje pravne osebe so pravne osebe, ki so ustanovljene in imajo registriran urad, centralno upravo ali poslovno centralo v neki drugi državi in ne v BiH;
- podjetja in banke predstavlja vsaka pravna oseba BiH, vključena v poslovni proces na ozemlju Federacije BiH ali Republike Srbske, vključno s podjetji in bankami, ki so sestavni del holdinga ali konglomeratov podjetij in bank.

V skladu z GFAP zakon izrecno priznava pravice entitet, da privatizirajo podjetja in banke, ki niso v privatnem lastništvu. Določitev o tem, ali je podjetje ali banka v privatnem lastništvu ali ne, je narejena na osnovi entitetne zakonodaje. Ti zakoni zagotavljajo jasen pregled kakršnihkoli sprememb v kapitalski strukturi ali lastniški transformaciji, ki so se zgodile po 31. decembru 1991.

Okvirni zakon določa, da imata parlamenta obeh entitet nalogo sprejeti zakonodajo, ki ni diskriminatornega značaja, zagotavlja maksimalno jasnost in preglednost, javno odgovornost v procesu privatizacije ter je v skladu z GFAP.

Zakon o privatizaciji podjetij v posamezni entiteti se nanaša le na tisto premoženje in povezane obveznosti, ki so locirane na njenem ozemlju. Urejati morajo, katere domače in tuje fizične ali pravne osebe imajo pravico do odkupa delnic ali lastnine v procesu privatizacije v skladu z zakonom. Kriteriji, po katerih imajo domače fizične osebe⁴ pravico do zahtev, so zasnovani na zakonih, katere sprejemajo entitete.

⁴ Ti zakoni zajemajo domače fizične osebe, ki so bili državljani bivše Socialistične Republike BiH in so imele 31. decembra 1991 stalno bivališče na ozemlju, ki sedaj pripada entiteti, ki izvaja privatizacijo. To vključuje begunce in razseljene osebe ter pooblaščen pravne naslednike umrlih in pogrešanih oseb.

S sredstvi, ustvarjenimi s privatizacijo podjetij in bank, ki se nahajajo na ozemlju katerekoli od entitet, razpolaga ta entiteta ali pravna oseba, pooblaščen, da jih prejme v skladu z zakonom te entitete. Zahteve, napram podjetjem in bankam, ki se privatizirajo, se smatrajo kot odgovornost entitete, ki izvaja privatizacijo.

Vlade entitet naj bi sodelovale na podlagi razprav in reševanja vprašanj, ki se nanašajo na izvajanje tega zakona kot tudi na druga vprašanja o interesih entitet in so vezana na privatizacijo, katere ne more rešiti le ena entiteta. Vlade entitet naj bi s tem ciljem vzpostavile mehanizem združevanja⁵.

6. ZAKONODAJA FEDERACIJE BOSNE IN HERCEGOVINE

Prvi privatizacijski zakon v Federaciji BiH je bil sprejet oktobra 1996, namreč Zakon o privatizacijskih agencijah. Zakon določa sestavo Federalne privatizacijske agencije in Kantonalnih agencij⁶. Temu zakonu je sledil Zakon o privatizaciji podjetij v Federaciji BiH, ki je bil sprejet 28. novembra 1997, torej preden je bil sprejet okvirni zakon za privatizacijo podjetij in bank v BiH in ostali zakoni, ki urejajo privatizacijo v Federaciji BiH. Vsi ti zakoni so bili sprejeti do konca leta 1999. Skrbeli naj bi za jasnost in preglednost ter hitro in enostavno privatizacijo državnega oz. družbenega kapitala.

6.1. Zakon o privatizaciji podjetij v Federaciji BiH

V tem zakonu so določena splošna pravila privatizacije podjetij, katerih začetna bilanca pokaže, da:

- v razliki med celotno vrednostjo aktive in vrednostjo obveznosti, skladno z zakonom, obstaja kapital, čigar lastnik ni niti fizična niti pravna oseba,
- da ni trajnega kapitala.

⁵ Vprašanja, katerih entiteti ne bi mogli soglasno rešiti, bi bila dostavljena na arbitražo v skladu z GFAP. Vzpostavljanje in uporaba takega mehanizma za reševanje posebnih vprašanj ne sme ovirati procesa privatizacije na splošno.

⁶ Medtem ko so Kantonalne agencije odgovorne za privatizacijo znotraj kantonov, ima Federalna agencija odgovornost nadzorovati in voditi izvajanje privatizacijskega procesa na ravni Kantonalnih agencij, voditi privatizacijo v podjetjih, ki delujejo v več kantonih hkrati, kot tudi skrbeti za izvajanje vseh potrebnih predpisov.

Agencija Federacije BiH za privatizacijo (v nadaljevanju: Agencija Federacije) in Agencije kantonov za privatizacijo (v nadaljevanju: Kantonalne agencije) so na ozemlju Federacije BiH pristojne za izvrševanje privatizacije, kar je utemeljeno s posebnim zakonom. Odločitve o metodah, rokih in pooblaščenih agencijah za privatizacijo podjetij v naslednjih sektorjih: elektrogospodarstvu, prometu in zvezah (razen cestnega transporta), pri vodnem gospodarstvu, izkoriščanju zemlje in gozdov, javnem informiranju, igrah na srečo ter vojaški industriji in opremi, na predlog Agencije Federacije sprejme Vlada Federacije BiH. Seznam teh podjetij določa Parlament Federacije BiH. Deli podjetij, oziroma sredstva teh podjetij, ki niso potrebna za izvajanje njihove pretežne dejavnosti, naj bi se privatizirala, še preden se privatizira podjetje samo.

Podjetja naj bi kot del priprave na proces privatizacije pripravila program privatizacije in otvoritvene bilance⁷, katere pošljejo v pregled Agenciji za privatizacijo v roku šestih mesecev od dneva sprejetja metodologije za pripravo programa privatizacije in izdelavo otvoritvene bilance. Pristojna Agencija za privatizacijo je nato dolžna, na predlog podjetja, sprejeti odločitev o programu privatizacije in privatizacijski otvoritveni bilanci podjetja v roku treh mesecev po izteku roka za predložitev predloga podjetja za program privatizacije in privatizacijsko otvoritveno bilanco. Le-ta lahko predloge odobri ali vrne podjetju, da jih ustrezno popravi ali dopolni, lahko pa jih tudi zavrne. V primeru, da se pristojna agencija o predlaganih programih ne razjasni v določenem roku, se razume, kot da sta program privatizacije in privatizacijska otvoritvena bilanca podjetja odobrena. Če pa podjetje v predpisanem roku programa privatizacije ne predloži, ali je predlagani program za določeno podjetje zavrnjen, o načinu privatizacije tega podjetja odloča pristojna Agencija za privatizacijo v nadaljnjem roku treh mesecev.

Predložen program privatizacije podjetij naj bi obvezno vseboval naslednje elemente:

- temeljne podatke o podjetju,
- metodo oziroma kombinacijo metod privatizacije,
- predvideni način prodaje in način plačila,

⁷ Splošne klavzule za pripravo začetne bilance so določene z Zakonom o otvoritvenih bilancah v podjetjih in bankah (Uradni List SFRJ, 1989, 1990).

- obseg in strukturo zaposlenosti po procesu privatizacije,
- začetno vrednost podjetja.

Vlada Federacije naj bi na predlog Agencije Federacije utemeljila metodologijo za pripravo programa privatizacije podjetij in izdelavo otvoritvene bilance podjetja. Pooblaščenno telo je dolžno izvršiti revizijo privatizacije podjetja, izvršene na temelju Zakona o družbenem kapitalu (Uradni list SFRJ, 1989, 1990) in Zakona o plačah (Uradni list SFRJ, 1990), ter v skladu s posebnim predpisom, v roku treh mesecev od dneva, ko predpis stopi v veljavo. Vlada Federacije naj bi sprejela odredbo, ki točneje določa odobritev in proces revizije prej izvršene privatizacije v roku 30 dni od dneva, ko zakon stopi v veljavo. Ugotovitve revizije so sestavni del otvoritvene bilance podjetja, ki se privatizira. Nesporni delniški kapital, zbran na osnovi odplačanih notranjih delnic, ni predmet privatizacije. V otvoritveni bilanci se zneski izražajo v DEM po na dan plačila veljavnem srednjem tečaju. Le-ta predstavlja temelj za določanje vrednosti podjetja, ki se privatizira. V njej se ne sme izkazovati vrednosti stanovanj, katerih privatizacija se izvaja po posebnem zakonu. Poleg tega se v njej ne izkazuje naravnih bogastev in dobrin v splošni uporabi, kot tudi ne objektov splošnega kulturnega in zgodovinskega značaja, katere podjetje uporablja pri opravljanju svoje poslovne dejavnosti. Iz nje je podjetje dolžno izključiti tista sredstva, ki so predmet odškodninskih zahtev, o predlogu in veljavnosti katerih je podjetje informirano od pristojnega organa, v skladu s posebnim zakonom. S temi sredstvi podjetje ne sme razpolagati v pravnem prometu in jih je dolžno uporabljati po načelu dobrega gospodarja do končanja postopka, povezanega z odškodninskimi zahtevami.

Privatizacija podjetja se v Federaciji BiH izvaja s prodajo delnic in lastnine. O načinu in postopku privatizacije podjetja odloča pristojna Kantonalna agencija. Prodajo podjetja se lahko izvaja preko javne dražbe ali javnega razpisa. V kolikor se prodaja podjetja ne izvaja na ta način, se lahko izvrši preko neposredne prodaje. Pravila prodaje podjetij preko javne dražbe, javnega razpisa ali neposredne prodaje, predpisuje Agencija Federacije⁸. Začetna prodajna cena podjetja je vrednost,

⁸ Za podjetje, ki se ne uspejo privatizirati na način in pod pogoji določenimi s sklepom pristojne agencije, agencija določi najprimernejše pogoje prodaje in plačila, skladno s kriteriji Vlade Federacije. Če se podjetje ne privatizira niti pod temi pogoji, odobri agencija privatizacijo preko najema ali leasinga podjetja ali lastnine ali preko sklepanja pogodbe o upravljanju.

določena v otvoritveni bilanci. Plačilo delnic ali lastniških deležev podjetij v postopku privatizacije se ne sme financirati, kreditirati ali jamčiti s sredstvi istega podjetja.

Pogodbo o prodaji delnic podjetja s kupcem v pisni obliki sklepa Kantonalna agencija oziroma agencija, pooblaščen za odločanje. Pogodba, ki ni sklenjena v pisni obliki, nima pravnega učinka. Poleg tega je pristojna agencija v procesu privatizacije dolžna zagotavljati pravilnost postopka, konkurenčnost in javnost.

V postopku privatizacije po tem zakonu lahko podjetja ali lastnino podjetij kupijo vse domače in tuje fizične ter pravne osebe, z izjemo domačih podjetij, ki so sama predmet privatizacije po tem zakonu, in tujih fizičnih in pravnih oseb iz držav, za katere je z zakonom omejeno ali izključeno lastništvo nad domačimi podjetji, imajo pa pravico, da investirajo v podjetja, ki se privatizirajo.

V procesu privatizacije v Federaciji BiH naj bi bili državljanom podeljeni certifikati, ki jih lahko vložijo v posamezno podjetje ali v privatizacijske investicijske sklade. Ti certifikati naj bi bili izdani na podlagi naslednjih zahtev:

1. *Zahteve na osnovi starega deviznega varčevanja* za vse državljane z deviznimi varčevalnimi računi na bankah ali bančnih poslovnih enotah znotraj BiH, s saldom, večjim od 100 DEM in ki so bili na dan 31.03.1991 državljani BiH in imajo prebivališče na ozemlju BiH na dan, ko zakon stopi v veljavo.
2. *Certifikati na temelju odškodnine* pripadajo državljanom, katerim je v postopku, vodenim s posebnim zakonom, podeljena pravica za finančno nadomestilo prej odvzete lastnine, ki se ne more vrniti v lastništvo in posest.
3. *Zahteve na osnovi neizplačanih plač članom bosanske vojske in policije med vojno v BiH, od leta 1992 do 1995.*
4. *Splošne zahteve državljanov.* Vsaka oseba, ki je bila državljan Republike BiH na dan 31. marca 1991 in je dopolnila 18 let ter ima stalno prebivališče na ozemlju Federacije BiH na dan, ko stopi v veljavo zakon, ima pravico do splošnih zahtev v vrednosti 100 točk. Število točk certifikata na osnovi

splošnih zahtev se poveča za 10 točk za vsako polno leto zavarovanja. Vrednost točke je izražena v DEM in jo določa Vlada Federacije po določitvi vrednosti družbenega oz. državnega kapitala. Splošne pravice, ki bi pripadale osebi, ubiti ali izginuli med 31.03.1992 do dne, ko stopi v veljavo zakon, pripada njihovim mladoletnim otrokom.

Certifikati na osnovi zahtev državljanov napram Federaciji naj bi bili izraženi v DEM in bi se vodili na osebnih evidenčnih računih Zavoda za plačilni promet Federacije BiH in bi se lahko s prodajo, darilom ali na drug način prenesli na drugo fizično ali pravno osebo, v skladu z posebnim predpisom, ki določa poravnavo zahtev in obveznosti v procesu privatizacije.

Identifikacija in realizacija certifikatov – zahteve fizičnih ali pravnih oseb napram Federaciji BiH, se urejajo s posebnimi predpisi po mehanizmu usklajevanja zahtev in obveznosti v procesu privatizacije.

Privatizacija v Federaciji BiH naj bi bila razdeljena na privatizacijo malih, velikih in strateško pomembnih podjetij.

6.1.1. Privatizacija malih podjetij

Prva stopnja privatizacijskega procesa v Federaciji BiH je privatizacija malih podjetij. Osnovna ideja te privatizacije je izbrati relativno mala podjetja, ki bi se hitro privatizirala, kot tudi premoženje in lastnino velikih podjetij, ki je le-ta ne potrebujejo za opravljanje osrednje aktivnosti. Ta proces dovoli udeležbo podjetnikov, zainteresiranih za nakup določenih sredstev ali poslovnih aktivnosti in s tem zbiranje precejšnjega zneska gotovine za Federacijo BiH.

V procesu majhne privatizacije bi se privatizirala:

- a) Podjetja z lastnino, katere vrednost, izkazana v začetni bilanci, je manjša od 500.000 DEM in ki imajo manj kot 50 zaposlenih – to prodajo vodi Agencija za privatizacijo.

- b) Deli podjetij ali lastnina podjetij, katerih pretežna dejavnost je trgovina, gostinstvo, storitve ali cestni promet - to prodajo vodi podjetje samo pod nadzorom Agencije.

- c) Deli ali lastnina drugih podjetij, ki ne opravljajo njihove pretežne dejavnosti ali niso v uporabi – to prodajo vodi podjetje samo pod nadzorom Agencije.

V procesu privatizacije malih podjetij bi se lahko privatizirala tudi podjetja, katerih pretežna dejavnost je trgovina, gostinstvo, storitve ali cestni promet, o čemer pa odloča pristojna Agencija na predlog podjetja.

Privatizacija malih podjetij naj bi se izvajala preko javne prodaje, katero mora podjetje pripraviti in prijaviti pristojni agenciji v roku 60 dni po sprejetju zakona. V kolikor v tem roku podjetje ne pripravi in ne prijavi javne prodaje dela podjetja ali lastnine, jo izvrši pristojna agencija. Le-ta je dolžna objaviti prodajo v roku 60 dni po izteku roka za predložitev predlogov za prijavo. Prodaja se izvaja z obveznim plačilom najmanj 35 % dogovorjene prodajne cene v gotovini. Za vsak znesek, plačan v gotovini preko 35 %, se lahko odobri popust do 8 %. Ta določila veljajo tudi za prodajo poslovnih prostorov občin, ki se uporabljajo za opravljanje trgovinske dejavnosti, gostinstva, turizma in storitev.

6.1.2. Privatizacija velikih podjetij

Privatizacija velikih podjetij je druga stopnja procesa, kjer se izvaja privatizacija srednjih in velikih podjetij. Ta privatizacija se izvaja preko javne ponudbe delnic ali javnih prodaj. Javna ponudba delnic je primarna metoda prodaje pri privatizaciji velikih podjetij. V tem procesu je državni kapital podjetij ponujen državljanom v obliki delnic, v zameno za njihove certifikate ali denar.

Podjetje, ki se namerava privatizirati, lahko izda nove delnice zaradi pridobivanja dodatnega kapitala (dokapitalizacija) ali zamenjave dolga v delniški kapital. Pridobivanje dodatnega kapitala se lahko izvaja prek vlaganja v gotovini, stvarih in pravicah. Izdajanje novih delnic odobri pristojna Agencija za privatizacijo. Z

neprivatiziranimi delnicami podjetja razpolaga in upravlja pristojna Agencija, ki vodi postopek privatizacije podjetja.

6.2. Zakon o privatizacijskih investicijskih skladih v Federaciji BiH

Privatizacijski investicijski skladi (PIS) so finančne ustanove, ki bi igrale vlogo posrednika pri realizaciji zahtev državljanov v procesu privatizacije. Državljeni bi lahko svoje certifikate vložili na privatizacijski investicijski sklad v zameno za delnice PIS-ov. Nato naj bi PIS-i investirali te certifikate tako, da bi kupili delnice javnih podjetij na javni prodaji delnic. Do sedaj je sedem podjetij pridobilo dovoljenje za ustanovitev PIS-a, pet od njih ima tekočo intenzivno kampanjo zbiranja certifikatov državljanov (Zakon o privatizaciji investicionim fondovima i društvima za upravljanje privatizacionim fondovima).

6.2.1. Privatizacijsko podjetje

Privatizacijsko podjetje je podjetje, ustanovljeno za namene upravljanja privatizacijskega investicijskega sklada. V času ustanovitve privatizacijskega podjetja naj bi bilo vplačanega najmanj 50 % premoženja, ostalo pa mora biti vplačano, do najmanjšega zneska premoženja, določenega z zakonom, v roku dveh let od registracije privatizacijskega podjetja v sodni register.

Delničarji privatizacijskih podjetij ne smejo biti država BiH, Federacija, Republika Srbska, kantoni, mesta in občine. Delničarji in lastniki holdingov privatizacijskega podjetja ne smejo biti domače pravne osebe, katerih 50 % ali več premoženja je v državni oz. družbeni lasti, in osebe povezane z njimi. Le-tem ne smejo biti podeljeni krediti za ustanovitev privatizacijskega podjetja niti garancije za sklade, s pomočjo katerih je ustanovljeno privatizacijsko podjetje. Privatizacijsko podjetje si lahko pridobi delnice privatizacijskih investicijskih skladov le kot del managerske nagrade ali kot zamenjavo za stroške vodenja privatizacijskega investicijskega sklada. S privatizacijskim investicijskim skladom sklene managersko pogodbo na osnovi dovoljenja, ki ga izda komisija v skladu s klavzulo tega zakona in predpisi komisije. Komisija bo zavrnila izdajo dovoljenja za vodenje novega privatizacijskega investicijskega sklada privatizacijskemu podjetju, ki že vodi privatizacijski investicijski

sklad, čigar skupno premoženje je večje od 20 % celotne vrednosti premoženja vseh investicijskih privatizacijskih skladov v Federaciji BiH.

6.2.2. Privatizacijski investicijski sklad

Privatizacijski investicijski sklad (PIS) je ustanovljen za namene zbiranja certifikatov v privatizacijskem procesu in njihovo investiranje v delnice ali holdinge podjetij, v skladu z zakonom o privatizaciji podjetij, je »closed-end« sklad. Njegovo premoženje mora znašati najmanj 200 milijonov KM (konvertibilnih mark), po ustanovitvi pa ga je dolžno povečati za 5 %. V primeru, da bi bile delnice PIS-ov polno vplačane pred objavo roka za podpis in plačilo, bi lahko privatizacijsko podjetje, s privoljenjem komisije, sprejelo sklep o povečanju premoženja PIS-a.

Delnice PIS-a bi se prodale prek javne prodaje delnic, v skladu z zakonom in predpisi komisije in morajo biti v celoti plačane, z gotovino ali s certifikati, preden jih PIS vpiše v sodni register. Rok plačila delnic ne sme biti daljši od treh mesecev od dneva prve objave javnega povabila za vpis delnic. Certifikate, zbrane s prodajo delnic, sme PIS uporabiti le za nakup delnic podjetij v privatizacijskem procesu. PIS je dolžan izdati delnice v roku 30 dni po poteku datuma za vstop v sodni register. Komisija predpiše pogoje za vpis delnic PIS-ov na borzo.

Privatizacijsko podjetje je upravičeno do zamenjave stroškov ustanovitve PIS-a, do zneska 1,5 % premoženja PIS-a, ki mora biti plačan v delnicah PIS-a.

Letne managerske nagrade PIS-a smejo znašati do 1 % povprečne neto vrednosti premoženja PIS-a. V prvih petih letih njihovega poslovanja je do 20 % nagrade managerjem izplačane v delnicah PIS-ov, v skladu s klavzulo tega zakona, preko letne izdaje proporcionalnega števila delnic do celotnega zneska neplačanih delnic.

Privatizacijsko podjetje ne sme prodati delnic, ko vodi PIS, in ni upravičeno do glasovalne pravice, ki zadeva te delnice. V primeru prenehanja managerske pogodbe, mora privatizacijsko podjetje brez kompenzacije vrniti delnice PIS-u.

PIS lahko, posredno ali neposredno, investira do 20 % celotne vrednosti zbranih certifikatov za nakup delnic neke pravne osebe in z njo povezane pravne osebe. Lahko pa si pridobi do 30 % delnic neke pravne osebe in z njo povezane pravne osebe. Portfelj mora prilagoditi v skladu z zakonom znotraj dveh let od dneva vpisa v sodni register.

Komisija lahko po izteku roka odobri enotno zamenjavo delnic podjetij v portfelju PIS-a za namen uravnave s klavzulo tega zakona.

PIS lahko proda delnice iz svojega portfelja po izdaji svojih delnic v skladu z zakonom in predpisi komisije. V prvih dveh letih poslovanja jih lahko proda po ceni, nižji od 70 % nominalne vrednosti, le na podlagi predhodne odobritve komisije.

Privatizacijsko podjetje mora informacije o nakupu in prodaji vrednostnih papirjev, vodenih za račun PIS-a, z njihovo ceno in knjižno vrednostjo PIS-a objaviti v dnevnem časopisu.

PIS se mora pretvoriti v investicijski sklad znotraj petih let od dneva, ko ta zakon stopi v veljavo. Če v tem času ne posluje uspešno, je nadzorni odbor dolžan sklicati skupščino delničarjev PIS-a v naslednjih 60 dneh in predlagati, da skupščina sprejme sklep o preoblikovanju v podjetje ali likvidacijo PIS-a. Če na skupščini delničarjev ne sprejmejo sklepa v roku 60 dni, komisija začne postopek likvidacije.

7. ZAKON O PRIVATIZACIJI DRŽAVNEGA KAPITALA V PODJETJIH REPUBLIKE SRBSKE

Zakon o privatizaciji v Republiki Srbski je bil sprejet že leta 1996, vendar je bil zaradi svoje sestave in značilnosti deležen mnogih kritik mednarodne skupnosti⁹. Na podlagi teh kritik je vlada Republike Srbske leta 1998 sprejela nov privatizacijski zakon, čigar glavno načelo je javna udeležba v procesu privatizacije, kjer imajo vsi

⁹ Svetovna banka, Mednarodni denarni sklad – IMF, Evropska banka za obnovo in razvoj – EBRD. Več o razlogih za kritike tega zakona je opisano v poglavju o primerjavi zakonodaj obeh entitet.

udeleženci pravico, da se odločijo za investiranje v različna podjetja, z gotovino ali vaučerji.

Cilj zakona je (Zakon o privatizaciji podjetij v Republiki Srbski, 1998):

- omogočiti prehod v tržno ekonomijo,
- jasno določiti lastniške pravice,
- prispevati k socialni stabilnosti,
- urediti zamrznjene devizne prihranke in ostale neporavnane zahteve (da se izognejo ustvarjanju nadaljnjega deficita),
- priskrbeti materialno podporo za financiranje sistema pokojnin,
- ustvariti materialno podporo za odškodnine prej podržavljene lastnine,
- dati primerno odškodnino bivšim vojakom, vojnim veteranom in invalidom ter njihovim družinam,
- skrbeti za razvoj likvidnostnega trga kapitala.

Zakon določa pogoje in postopek prodaje ter prenosa državnega kapitala v podjetjih Republike Srbske v last domačih in tujih fizičnih in pravnih oseb. Predmet privatizacije je državni kapital podjetij v državni ali mešani lasti pod pogojem, da podjetje ni predmet stečajnega ali likvidacijskega postopka. Podjetje ne sme prodajati stalnih sredstev od dne, ko stopi ta zakon v veljavo, do dne registracije nastalih lastniških sprememb v sodni register.

Vplačani privatni kapital, skupaj s pripadajočim popustom, na osnovi Zakona o družbenem kapitalu (Uradni list SFRJ, št. 84/89 in 46/90) in Zakona o osebnih dohodkih (Uradni list SFRJ, št. 37/90 in 84/90) ni predmet privatizacije po tem zakonu. Način določanja vrednosti državnega kapitala je reguliran s posebnim aktom vlade Republike Srbske.

Državni kapital v podjetjih s področij distribucije električne energije, železnic, telekomunikacij, vodne oskrbe, rudarstva in gozdarstva, javnih medijev, iger na

srečo, proizvodnje orožja, vojaške opreme in ostalih strateških podjetij je predmet privatizacije na podlagi tega zakona v skladu s posebnim privatizacijskim programom, ki ga odobri vlada.

Naravno bogastvo, dobrine v splošni uporabi, objekti kulturnega in zgodovinskega značaja, ki jih uporabljajo podjetja, kot tudi vsa zemljišča, razen pozidanih nekmetijskih zemljišč, s katerimi podjetje razpolaga, v skladu s tem zakonom niso predmet privatizacije.

Po posebnem zakonu se privatizirajo tudi vsa stanovanja v državni lasti, državni kapital v bankah, ostale finančne institucije, zavarovalnice, zadruga, kot tudi ostala državna lastnina, ki ni predmet privatizacije na osnovi tega zakona.

Privatizacijo v Republiki Srbski vodi Direkcija za privatizacijo, ki za svoje delo odgovarja Vladi. Direkcija izvaja prodajo državnega kapitala. Ena od njenih nalog je tudi, da sprejema privatizacijske programe podjetij, ki pred odobritvijo privatizacijskega programa ne smejo izvajati nobenih statusnih sprememb. Kupci v procesu privatizacije so lahko domače in tuje fizične ter pravne osebe, medtem ko vladne institucije, agencije in podjetja, v katerih je državni kapital večji od 25 % skupnega osnovnega kapitala, ne smejo sodelovati kot kupci.

Plačilna sredstva v procesu privatizacije so:

- vaučerji, dodeljeni državljanom na osnovi zakona;
- vaučerji, dodeljeni vojakom, družinam ubitih in pogrešanih ter vojnim invalidom za obdobje od 17.08.1990 do dne demobilizacije v skladu z Zakonom o pravicah borcev, vojnih invalidov in družin padlih borcev (Uradni list Republike Srbske, št. 16/96 in 22/96) ter osebam, ki so bile delavno obvezne;
- kuponi, izdani kot kompenzacija glede na zahteve na osnovi zamrznjenih deviznih računov v skladu s predpisi, ki jih odobri vlada;
- gotovina.

V Republiki Srbski naj bi državljanom podelili vaučerje, do katerih ima pravico:

- Vsaka oseba, ki je državljan Republike Srbske.

- Borci, družine ubitih in pogrešanih borcev, vojni invalidi in vojaki imajo pravico do dodatnega števila vaučerjev, poleg tistih, ki so jim dodeljeni na osnovi določil tega zakona. Število certifikatov je določeno na osnovi akta Vlade. Kriterije za dodelitev dodatnega števila certifikatov na predlog Vlade sprejme Skupščina Republike Srbske.
- Državljeni Republike Srbske, ki imajo blokirane devizne račune na banki, znotraj teritorija Republike Srbske imajo pravico do kuponov za nakup delnic ali do certifikatov za privatizacijo stanovanj in ostale državne lastnine, ki ni predmet privatizacije na osnovi tega zakona. Vrednost in število kuponov za te osebe je določeno z bilanco zamrznjenih deviznih računov na dan evidentiranja njihovih pravic. Fizična oseba, ki ima pravico do kuponov v skladu z določili tega zakona, lahko dobi kupone za delno ali celotno vrednost prihrankov, o čemer odloča sama.

Realizacija zahtev, povezanih z deviznim varčevanjem za osebe, ki niso državljani Republike Srbske, bo uravnana s posebnim zakonom in nadomeščena preko Odškodninskega sklada. Te zahteve se izražajo v DEM v skladu z menjalnim tečajem na dan realizacije teh pravic.

Število vaučerjev in vrednost kupona je zapisana v elektronski obliki na enotnem privatizacijskem računu državljanov pri instituciji, ki vodi plačilne operacije Republike Srbske, in sicer pri Organizaciji za plačilni promet.

Vaučerji in kuponi se lahko prenesejo z dedovanjem, darilom, prodajo in ostalimi možnostmi razpolaganja v skladu z aktom o njihovi distribuciji in razpolaganju. Za vsak način prenosa vaučerjev na drug račun, razen v primeru dedovanja, je naročnik dolžan plačati nadomestilo 10 konvertibilnih mark (KM) v gotovini ob predložitvi naročila za prenos. Za vsak način prenosa kuponov, razen v primeru dedovanja, mora naročnik plačati 5 odstotkov prenosnega zneska kupona. Oseba, ki je vaučer ali kupon prejela, je s strani Organizacije za plačilni promet takoj obveščena o bilanci certifikatov in kuponov, kot tudi o spremembah na njihovih edinstvenih privatizacijskih računih. Vaučerji so uporabni le za nakup delnic na vaučerski ponudbi.

Vaučerji in kuponi se v procesu privatizacije uporabljajo dve leti od dneva vpisa na njihov enoten privatizacijski račun, kasneje pa se neizkoriščeni vaučerji uničijo.

V procesu privatizacije v Republiki Srbski naj bi podjetja prenesla 10 % državnega delniškega kapitala na Sklad pokojninskega in invalidskega zavarovanja in 5 % na Odškodninski sklad. Podjetja s področja elekrogospodarstva, železnice, telekomunikacij, vodne oskrbe, rudarstva in gozdarstva, javnih medijev, iger na srečo, proizvodnje orožja, vojaške opreme in ostalih strateških podjetij pa naj bi prenesla do 10 % državnega delniškega kapitala na Sklad pokojninskega in invalidskega zavarovanja in do 5 % na Odškodninski sklad. Podjetja, v katerih je vrednost državnega kapitala, izkazana v otvoritveni bilanci, manjša od 300.000 KM, niso zavezana k prenosu državnega kapitala na sklade. V primeru prodaje državnega premoženja v teh podjetjih je Republika Srbska dolžna prenesti 10 % prodajne vrednosti na Sklad pokojninskega in invalidskega zavarovanja in 5 % na Odškodninski sklad. Upravljanje s sredstvi teh skladov, njihovo poslovanje in likvidacija je uravnana s posebnim zakonom.

Podjetja, ki se privatizirajo, morajo pripraviti privatizacijski program, ki vsebuje:

- osnovne podatke o podjetju in njegovih aktivnostih;
- predlagano metodo privatizacije;
- predlagan način plačila;
- otvoritveno bilanco;
- pogoje in strukturo zaposlenosti po procesu privatizacije.

Program privatizacije naj bi sestavil upravni odbor podjetja in naj bi bil predstavljen Direkciji v 90 dneh od dne sprejetja zakona, da ga odobri ali pa zavrne. Program privatizacije za odvisna podjetja sestavi in predstavi Direkciji upravni odbor matičnega podjetja na predlog upravnega odbora odvisnega podjetja. Direkcija je pooblaščenca, da odobri, vrne v popravek ali zavrne privatizacijski program v skladu z ustaljeno proceduro. Če se Direkcija ne odloči v roku 60 dni od dne izteka roka za predložitev, se smatra, da je program odobren. V primeru, da podjetja privatizacijske programe ne bi predložila v predpisanem roku, bi imela Direkcija nalogo, da sprejme odločitve o privatizacijski metodi za državni kapital v podjetju v roku 30 dni po izteku predpisanega roka.

V Republiki Srbski naj bi bile dane naslednje možne metode privatizacije:

- vaučerka ponudba;
- javni prodaja ;
- avkcija;
- nizozemska avkcija (Dutch auction) - licitacija potem, ko prodajalec pospešeno znižuje začetno ceno, dokler ne dobi prve ponudbe;
- direktna prodaja;
- kombinacija navedenih metod.

Metoda privatizacije podjetja je določena v privatizacijskem programu s pogojem, da naj bi se najmanj 55 % celotnega državnega kapitala v podjetju privatizira preko vaučerske ponudbe. Ta določila se ne nanašajo na podjetja s področja elektrogospodarstva, železnice, telekomunikacij, vodne oskrbe, rudarstva in gozdarstva, javnih medijev, iger na srečo, proizvodnje orožja, vojaške opreme in ostalih strateških podjetij, kot tudi ne na podjetja, v katerih je vrednost državnega kapitala, izkazanega v začetni bilanci, manjša od 300.000 KM. Pri vaučerski ponudbi so edina plačilna sredstva prej omenjeni vaučerji.

Začetna prodajna cena državnega kapitala, prodanega preko vaučerske ponudbe, naj bi bila navedena v otvoritveni bilanci. Začetna prodajna cena za direktno prodajo pa bi bila določena na podlagi strokovne ocene v skladu z metodologijo predpisano, s strani vlade, medtem ko bi se je pri avkciji določila glede na najvišjo ponudbo. Pri vaučerski ponudbi bi se delnice razdelile med ponudnike na osnovi števila ponujenih vaučerjev.

Lastniška pravica do delnic podjetja naj bi se prenesla na kupce tako hitro, kolikor bi bilo prejeto plačilo za delnice ali kolikor hitro bi bila preko Direkcije odobrena zamenjava vaučerjev za delnice. Plačilo za delnice podjetij ne sme biti financirano, kreditirano ali garantirano z drugimi sredstvi istega podjetja.

Podjetje lahko, s predhodno odobritvijo Direkcije, izda nove delnice z namenom pridobiti dodatni kapital ali zamenjati dolgove v delniški kapital. Te delnice se lahko kupujejo z gotovino, s prispevki v stvareh in pravicah.

7.1. Privatizacijski investicijski skladi v Republiki Srbski

Tako kot v Federaciji BiH, so tudi v Republiki Srbski sprejeli Zakon o privatizacijskih investicijskih skladih (PIS-ih), ki so ustanovljeni za zbiranje certifikatov in njihovo zamenjavo za delnice podjetij.

Za ustanovitev in upravljanje PIS-ov je treba ustanoviti podjetja za upravljanje sklada (The Company for Management of Privatisation Investition Fund). Ta podjetja so pravne osebe, ki so ustanovljena in delujejo kot delniške družbe ter imajo možnost ustanoviti in upravljati le en privatizacijski investicijski sklad. Podjetje lahko ustanovijo domače in tuje fizične ali pravne osebe, ne smejo pa ga ustanoviti vlada ali pravne osebe, ki imajo 50 ali več odstotkov državnega kapitala. Če Komisija za vrednostne papirje odobri, imajo lahko tuje fizične ali pravne osebe v teh podjetjih več kot 10 % delnic.

Privatizacijski investicijski skladi so delniške družbe, ki jih ustanovijo in upravljajo omenjena podjetja. Njihovo ustanovitev odobri Komisija za vrednostne papirje. Ustanovitev teh skladov zahteva naslednje aktivnosti:

- sklenitev pogodbe z banko o plačilu za ustanovitev in poslovne operacije sklada v znesku najmanj 500.000 konvertibilnih mark,
- Direkciji za privatizacijo je potrebno predložiti zahtevo za sodelovanje pri vaučerski privatizaciji,
- objaviti prospekte, metode za zbiranje vaučerjev in način njihove zamenjave za delnice,
- sprejeti sozakone o privatizacijskih investicijskih skladih,
- izvoliti odgovorna in pristojna telesa sklada,
- pripraviti poročilo o ustanovitvi sklada,
- Komisiji za vrednostne papirje je potrebno predložiti zahteve za pridobitev dovoljenja za ustanovitev in upravljanje sklada ter poročilo o njegovi ustanovitvi.

Podjetje za upravljanje PIS-a lahko zbira vaučerje le za namen ustanovitve sklada, katerega delnice so lahko plačane izključno s certifikati. Vendar pa podjetje ne more zamenjati vaučerjev za delnice podjetij, dokler ne zbere zadostnega števila

vaučerjev, ki ga predpiše vlada Republike Srbije. Podjetje, ki ne zbere minimalnega števila vaučerjev, potrebnega za ustanovitev PIS-a, mora v roku 7 dni po objavi Direkcije za privatizacijo prenesti vaučerje nazaj na račune lastnikov. Podjetja upravljajo PIS-e na osnovi pogodbe, ki določa, da mora biti zagotovljena varnost, profitabilnost, likvidnost in razpršitev tveganja. Podpisane pogodbe pregleda Komisija za vrednostne papirje, ki tudi predpiše vse potrebne elemente, ki jih mora pogodba vsebovati.

Registriran kapital PIS-a je ocenjena vrednost zbranih delnic v procesu zbiranja in zamenjave vaučerjev. Podjetje delnice PIS-a razdeli tako, da prejme vsak delničar proporcionalno število delnic glede na število investiranih vaučerjev delničarja in skupno število zbranih vaučerjev.

PIS lahko posredno ali neposredno investira največ 10 % zbranih vaučerjev za nakup delnic ene pravne osebe in z njo povezanih oseb. Lahko pa postane lastnik največ 20 % delnic ene pravne osebe. V roku dveh let od vpisa v sodni register mora predložiti strukturo svojega premoženja.

PIS-i lahko obstajajo največ 5 let od dneva vpisa v sodni register. Po poteku tega obdobja se preoblikujejo v zaprte sklade, nato pa v roku 60 dni Komisija za vrednostne papirje sproži postopek njegove likvidacije.

8. PRIMERJAVA ZAKONODAJE FEDERACIJE BOSNE IN HERCEGOVINE TER REPUBLIKE SRBSKE

8.1. Razlike in podobnosti zakona o privatizaciji podjetij

Obe bosanski entiteti, Federacija BiH in Republika Srbska sta sprejeli svojo zakonodajo o privatizaciji podjetij. Več težav s pripravo zakona je imela Republika Srbska. Zakon o privatizaciji podjetij v Federaciji BiH je bil sprejet 28. novembra 1997, medtem ko so prvi zakon o privatizaciji podjetij v Republiki Srbski sprejeli že leta 1996, vendar pa je bil zaradi svoje pristranskosti, netransparentnosti, nepoštenosti in neveljavnosti deležen mnogih ostrih kritik Mednarodne skupnosti. V skladu z določili tega zakona naj bi se 47 % državnega premoženja v podjetjih

razdelilo med sedem državno upravljalnih skladov v obliki delnic brez glasovalne pravice. Preostalih 38 % premoženja pa naj bi se prek loterije razdelilo med trenutne prebivalce Republike Srbske. Kot odziv na te kritike pa so leta 1998 sprejeli nov Zakon o privatizaciji podjetij. Čeprav je zakon dovoljeval nakupe in prodaje vaučerjev in kuponov, je bilo zaradi visokih stroškov trgovanja z njimi, ki so jih morali pokriti njihovi upravičenci, in odsotnosti nominalne vrednosti kuponov, trgovanje z vaučerji in kuponi v primerjavi s situacijo v Federaciji BiH bolj malo. Zakona v obeh entitetah naj bi skrbela za jasnost, preglednost ter hitro in enostavno privatizacijo državnega oz. družbenega kapitala.

Za izvedbo procesa privatizacije sta v obeh entitetah določeni pristojni ustanovi, v Federaciji BiH Agencija Federacije BiH za privatizacijo ter Direkcija za privatizacijo v Republiki Srbski. Poleg Agencije za privatizacijo v Federaciji BiH so v vsakem kantonu ustanovili še Kantonalne agencije. Zakon v obeh entitetah določa, da morajo podjetja kot del priprave na proces privatizacije pripraviti program privatizacije in otvoritvene bilance, ki jih pregledata Agencija Federacije v Federaciji BiH in Direkcija v Republiki Srbski. V Federaciji BiH morajo biti programi dostavljeni v pregled v roku 6 mesecev, medtem ko je v Republiki Srbski določen rok krajši, in sicer 90 dni od sprejetja zakona. Agencija v Federaciji BiH se mora o odobritvi ali zavrnitvi predloga odločiti v roku 3 mesecev, Direkcija v Republiki Srbski pa v 60 dneh po predložitvi predloga.

Če v Federaciji BiH podjetja ne predložijo programov ali so le-ti zavrnjeni, o načinu privatizacije odloča Agencija v roku 3 mesecev, v Republiki Srbski pa odloča Direkcija v roku 30 dni po izteku predpisanega roka.

Privatizacijski program mora po zakonu v obeh entitetah vsebovati podobne podatke (osnovne podatke o podjetju, metodo privatizacije, način prodaje in plačila, strukturo in obseg zaposlenih po procesu privatizacije in otvoritveno bilanco).

V okviru procesa privatizacije so v Federaciji BiH državljanom podeljeni certifikati, ki jih lahko vložijo v posamezno podjetje ali v privatizacijske investicijske sklade. Medtem, ko so državljanom v Republiki Srbski podeljeni vaučerji, ki so uporabni le za nakup delnic na vaučerski ponudbi. Vendar pa je za vaučerje značilno, da se lahko

uporabijo le v roku dveh let od vpisa na enoten privatizacijski račun, kasneje pa se neizkoriščeni vaučerji uničijo.

Privatizacija je v obeh entitetah razdeljena na privatizacijo malih, velikih in strateško pomembnih podjetij. Vendar pa za določitev malih in velikih podjetij v entitetah velja različna metodologija. V Federaciji BiH so mala podjetja tista, ki imajo vrednost državnega kapitala v otvoritveni bilanci nižjo od 500.000 KM in manj kot 50 zaposlenih. V Republiki Srbski pa so mala podjetja tista, kjer je vrednost državnega kapitala, izkazana v otvoritveni bilanci, manjša od 300.000 KM.

Predmet privatizacije po nobenem od obeh zakonov ni naravno bogastvo, dobrine v splošni uporabi, objekti kulturnega in zgodovinskega značaja, ki jih uporabljajo podjetja, kot tudi vsa zemljišča, razen pozidanih nekmetijskih zemljišč s katerimi podjetje razpolaga. Poleg tega pa so podjetja v Federaciji BiH dolžna iz bilanc izključiti sredstva, ki so predmet odškodninskih zahtev.

Prodajo podjetij v Federaciji BiH lahko izvajajo prek javne dražbe, javnega razpisa ali neposredne prodaje, katere pravila predpiše Agencija za privatizacijo. V Republiki Srbski pa je možna vaučerska ponudba, javna prodaja, avkcija, nizozemska avkcija, direktna prodaja ali kombinacija navedenih metod. Začetne prodajne cene podjetij so po zakonu obeh entitet določene v otvoritveni bilanci, razen v primeru direktne prodaje v Republiki Srbski, kjer je cena določena na podlagi strokovne ocene, ter v primeru avkcije, kjer se cena določi glede na najvišjo ponudbo. Poleg tega v zakonu Republike Srbske obstaja klavzula, da naj bi se najmanj 55 % celotnega državnega kapitala v podjetjih privatiziralo prek vaučerske ponudbe.

V zakonu obeh entitet so določeni tudi možni kupci podjetij. Za obe entiteti je značilno, da lastnino podjetja lahko kupijo vse domače in tuje fizične ter pravne osebe. Zakon Federacije BiH določa, da domače osebe, ki so same predmet privatizacije, in tuje fizične ter pravne osebe iz držav, za katere je zakonsko omejeno ali izključeno lastništvo nad domačimi osebami, ne smejo kupiti lastnine podjetij. Medtem ko v Republiki Srbski kot kupci ne smejo sodelovati vladne institucije, agencije in podjetja, v katerih je državni kapital večji od 25 % skupnega osnovnega kapitala.

Certifikati v Federaciji BiH se vodijo na osebnih evidenčnih računih Zavoda za plačilni promet, medtem ko so vaučerji v Republiki Srbski v elektronski obliki zapisani na enotnem privatizacijskem računu državljanov pri Organizaciji za plačilni promet.

Certifikati se lahko s prodajo, z darilom ali na drug način prenesejo na druge fizične ali pravne osebe. Prav tako je možno prenesti tudi vaučerje, vendar je naročnik za vsak način prenosa, razen v primeru dedovanja, dolžan plačati nadomestilo 10 KM. Poleg tega mora za vsak način prenosa, razen v primeru dedovanja, plačati 5 % prenosnega zneska kupona.

V Republiki Srbski je z zakonom določeno, da se vaučerji in kuponi v procesu privatizacije uporabljajo dve leti od dneva vpisa na njihov enoten privatizacijski račun, nato pa se neizkoriščeni vaučerji uničijo. Podobne klavzule v zakonu Federacije BiH glede certifikatov ni bilo zaslediti.

Klavzula v zakonu Federacije BiH določa, da mora biti najmanj 35 % dogovorjene prodajne cene plačane z gotovino. Za vsak višji znesek, plačan z gotovino, pa se odobri popust do 8 %. V obeh entitetah pa je z zakonom določeno, da se plačilo delnic ne sme financirati ali kreditirati s sredstvi istega podjetja.

8.2. Razlike in podobnosti zakona o privatizacijskih investicijskih skladih

V obeh entitetah je treba za ustanovitev in upravljanje privatizacijskih investicijskih skladov (PIS-ov) ustanoviti podjetja za upravljanje skladov v Republiki Srbski oziroma privatizacijska podjetja v Federaciji BiH. V Federaciji BiH mora biti v času njihove ustanovitve plačanega najmanj 50 % premoženja, ostalo pa v roku dveh let od vpisa podjetja v sodni register.

PIS-i so ustanovljeni za namene zbiranja certifikatov oziroma vaučerjev in njihovo zamenjavo za delnice podjetij. Podjetje za upravljanje PIS-a v Republiki Srbski ne more zamenjati vaučerjev za delnice, dokler ne zbere zadostnega števila vaučerjev, predpisanega s strani vlade Republike Srbske.

Premoženje PIS-ov mora po zakonu v Federaciji BiH znašati najmanj 200 milijonov KM, po ustanovitvi pa ga je dolžno povečati za 5 %, medtem ko je po zakonu Republike Srbske določeno, da morajo pred ustanovitvijo sklada z banko skleniti pogodbo o plačilu posebnih sredstev za ustanovitev in poslovanje sklada v višini najmanj 500.000 KM.

PIS po zakonu Federacije BiH lahko, posredno ali neposredno, investira do 20 % celotne vrednosti zbranih certifikatov za nakup delnic neke pravne osebe in z njo povezane pravne osebe. Ta delež investicij v Republiki Srbski lahko znaša največ 10 %. Po zakonu Federacije BiH si lahko PIS prilasti do 30 % delnic neke pravne osebe in z njo povezane pravne osebe, medtem ko si v Republiki Srbski lahko prilasti največ 20 %.

PIS-i v obeh entitetah lahko obstajajo največ 5 let. Nato se v Federaciji BiH pretvorijo v investicijski sklad, potem pa v 60 dneh skupščina Federacije BiH sprejme sklep o preoblikovanju PIS-a v podjetje ali o likvidaciji. V Republiki Srbski pa se po 5 letih preoblikujejo v zaprte sklade, v roku 60 dni pa komisija za vrednostne papirje sproži postopek njegove likvidacije.

9. IZVAJANJE PRIVATIZACIJE V BOSNI IN HERCEGOVINI

Privatizacija predstavlja veliko priložnost za prestrukturiranje podjetij in vstop tujih strateških investitorjev, ki bi lahko pripomogli k izboljšanju konkurenčnosti bosanskih podjetij. Vendar pa proces privatizacije v Bosni in Hercegovini še vedno poteka sorazmerno počasi. Zanimanje tujih vlagateljev je bilo zaenkrat majhno, saj jih odvrtaajo nestabilne politične razmere, visoki davki, zapleteni birokratski postopki, korupcija in neučinkovit sodni sistem. Kljub težavam pa se zanimanje povečuje, saj ima BiH tudi pomembne prednosti. Med največjimi so stabilna valuta z nizko inflacijo, nizke carine s sosednjimi državami in poceni delovna sila. Vse to daje BiH možnost, da postane regionalna izvozna baza tujih podjetij za Balkan.

Kot je že omenjeno, prihaja v obeh entitetah BiH, Federaciji BiH in Republiki Srbski, do velikih zamud pri procesu privatizacije. Zaradi obotavljanja s pričetkom procesa privatizacije je mednarodna skupnost, še posebej ZDA, uvedla določene sankcije, ko

jim je ukinila pomoč pri privatizaciji. V Federaciji BiH je konec februarja oziroma v začetku marca leta 2000 končno prišlo do začetka prodaje državne lastnine v večjem obsegu.

Celoten koncept privatizacije je bil zasnovan kot hiter in masoven prenos podjetij in bank iz državne v privatno lastnino. S privatizacijo naj bi bili državljanom tudi odplačani dolgovi države.

Razlogi za odlašanje s privatizacijo so naslednji:

- določitev števila vojakov, ki so sodelovali v vojni,
- določitev zneska privatizacijskih vrednostnih papirjev, ki pripadajo vsem državljanom določene starosti,
- zbiranje podatkov o državljanih (rojstni podatki, imena, naslovi), ki imajo pravico do privatizacijskih vrednostnih papirjev,
- ustanovitev Kantonalnih agencij za privatizacijo v vseh desetih kantonih Federacije BiH.

Vendar pa bi bilo brez teh priprav sploh nemogoče pomisliti na začetek procesa privatizacije.

Tedanje oblasti so donatorjem in mednarodnim finančnim ustanovam (Svetovna banka, IMF, EBRD) dve leti obljubliale, da bodo pričele s procesom privatizacije. Te institucije so se na njihove obljube zanašale in jim kljub danim razmeram in zamudam še vedno podeljevale posojila in donacije. Vendar pa je konec leta 1999 prišlo do prvega šoka, ko je vlada ZDA izgubila potrpljenje zaradi neizpolnjenih obljub uradnikov v Bosni in Hercegovini ter je ukinila pomoč za privatizacijo v Federaciji BiH. Očitno pa so te razmere pripomogle, da so se stvari v zvezi s procesom privatizacije v Federaciji BiH končno začele premikati. V dveh mesecih je bilo narejeno več kot prej v dveh letih. Narejeni so bili privatizacijski programi in otvoritvene bilance podjetij. Agencija za privatizacijo je pripravila tudi spisek podjetij, ki naj bi se privatizirala. Prodaja malih podjetij se je odvijala zelo hitro. Začetek privatizacije velikih podjetij pa je bil objavljen za 15. maj 2000. Oblasti v BiH niso upoštevale pogojev Svetovne banke, državljanji pa so se odločili, da bodo zamenjali vrednostne papirje za simbolične zneske v gotovini. Tako se je začela množična prodaja

vrednostnih papirjev. Ponudba je presegla povpraševanje, tako da se vrednostni papirji danes prodajajo le za 3% njihove nominalne vrednosti.

9.1. Proces privatizacije v Federaciji Bosne in Hercegovine

Proces privatizacije se je v Federaciji BiH začel s sprejetjem Zakona o Agenciji za privatizacijo iz leta 1996. Ta zakon ureja ustanovitev Agencije za privatizacijo na ravni Federacije in agencij na ravni kantonov. Temu zakonu so novembra 1997 sledili Zakon o privatizaciji podjetij v Federaciji BiH in ostali zakoni, povezani s privatizacijo¹⁰. Vsi ti zakoni so bili skrbno in podrobno izdelani, saj je pri njihovi izdelavi sodelovala tudi mednarodna skupnost (Svetovna banka, IMF, EBRD). Prav zaradi tega so nekateri, še posebej predstavniki mednarodne skupnosti, pričakovali hiter prenos državne lastnine v privatne roke, to je v približno 18 mesecih.

Državljanom v Federaciji BiH pripadajo certifikati. Njihovo razdeljevanje bi se moralo končati leta 1998, vendar je bilo dejansko izvršeno šele maja 1999, ko je Federacija BiH 1,9 milijonom prebivalcem izdala certifikate v skupni vrednosti okrog 15,6 milijard DEM. Med njimi so bili podeljeni tudi certifikati za neizplačane vojaške plače, vrednosti blokiranih (zamrznjenih) deviznih računov (2,4 milijarde DEM) in certifikati za neizplačane pokojnine. Tako je na sto tisoče državljanov BiH brez služb, plač, domov preko noči postalo 'bogatih', saj so prejeli vrednostne papirje, vredne nekaj 10.000 DEM. Vendar pa si z njimi seveda ne morejo plačati elektrike, rente, si kupiti oblačil ali pohištva. Uporabijo jih lahko le za nakup stanovanj, poslovnih objektov ali podjetniških deležev.

V registru podjetij, ki ga je izdala Agencija za privatizacijo, je bilo leta 1997 registriranih 2288 podjetij, ki so lahko predmet privatizacije. Med njimi je 872 podjetij za privatizacijo malih podjetij, 197 v strateško pomembnih sektorjih ter 1219 velikih podjetij. V desetih kantonih Federacije BiH se število podjetij giblje med 31 v

¹⁰ Zakon o določitvi in realizaciji zahtevkov občanov v procesu privatizacije (november, 1997), Zakon o prodaji stanovanj z obstoječimi najemniškimi pravicami (december, 1997), Zakon o otvoritvenih bilancah podjetij in bank (april, 1998), Zakon o privatizaciji bank (april, 1998), Zakon o zahtevkih na osnovi neizplačanih pokojnin in invalidskega zavarovanja (oktober, 1998), Zakon o vrednostnih papirjih, Zakon o registru vrednostnih papirjev in Zakon o Komisiji za vrednostne papirje (vsi iz leta 1998) in Zakon o privatizacijskih družbah za upravljanje in investicijskih skladih (oktober, 1999). Do konca leta 1999 so bili sprejeti vsi zakoni o spremembah in dopolnitvah k zgoraj omenjenim zakonom.

najmanjšem kantonu in 714 v največjem, Sarajevskem kantonu (Statistični Urad znotraj EU Phare Country Report, 1998).

9.1.1. Proces privatizacije malih podjetij

Privatizacijski proces v Federaciji BiH naj bi se začel junija 1998 s privatizacijo malih podjetij, prek javne prodaje podjetij in njihovih sredstev (premoženja). Cilj privatizacije malih podjetij je privatizirati relativno mala podjetja, kot tudi odprodati nekatera sredstva večjih podjetij, ki jih le-ta ne uporabljajo ali jim niso potrebna za vodenje poslovanja podjetja. Kljub namenom, da jo izvedejo hitro in še pred dejanskim začetkom privatizacije velikih podjetij, se je prva javna prodaja znotraj privatizacije malih podjetij pričela šele leto kasneje od načrtovanj, in sicer maja 1999. Do konca decembra 2000 je bilo prodanih okoli 4000 podjetij in sredstev podjetij v skupni vrednosti 481 milijonov konvertibilnih mark (KM), kar znaša okoli 240 milijonov ameriških dolarjev (USD). Med njimi je bilo 1777 prodanih prek javne dražbe in 2028 preko javne prodaje. Od tega je bilo 84 milijonov USD plačanih z gotovino, ostalo pa s certifikati.

Privatizacija malih podjetij se še vedno izvaja v dveh kantonih, v Tuzli in Sarajevu. Sodelovanje širokega kroga javnosti pri tej privatizaciji je bilo precej majhno, verjetno je bil razlog tudi v obveznem gotovinskem plačilu, ki ga je sposobno plačati le nekaj posameznikov. Kot sem že omenila, zakon zahteva, da kupec vsaj 35 % določene cene plača z gotovino, za znesek nad 35 %, ki je plačan z gotovino, pa se odobri popust v višini 8 %. Rezultat tega je bil, da je bilo za državno lastnino, vredno npr. 100.000 DEM, plačano manj kot 40 %. Obvezni del, plačan z gotovino, znaša 35.000 DEM, ostali del pa je lahko plačan s privatizacijskimi certifikati. Vendar pa so lahko ti certifikati, vredni 65.000 DEM, kupljeni le za 2.600 DEM, zaradi množične prodaje certifikatov, kar je povzročilo izjemno nizke vrednosti certifikatov, ki jih na trgu lahko kupimo za le 3 % njihove nominalne vrednosti. V tem primeru kupec za nakup državne lastnine, vredne 100.000 DEM, plača le 37.600 DEM v gotovini. »Glede na škodo, ki jo je povzročila vojna, in dejstvo, da več kot 60 % državljanov živi pod mejo revščine, obstaja strah, da bodo v času privatizacije prevladali tisti, ki so pobrali dobičke že v času vojne, ter politične elite« (Hukic, 2000).

Cilj Agencije za privatizacijo je, da bi z javnim vpisom delnic – delno z javno prodajo, delno pa z neposrednimi sporazumi – pospešili privatizacijo malih podjetij, s katero so doslej opravili 50 % prodaje podjetij. Do konca leta 2001 naj bi tako zaslužili okoli 4 milijarde DEM.

9.1.2. Proces privatizacije velikih podjetij

Proces privatizacije velikih podjetij se je začel po koncu privatizacije večine malih podjetij. Tudi pri tej obliki privatizacije srečamo podobne ter številne druge probleme. Kljub pričakovanemu sodelovanju podjetij pri procesu privatizacije so bila še pred začetkom procesa zabeležena nasprotovanja, tako s strani vodstva podjetij kot tudi s strani zaposlenih. Nekateri managerji so trdili, da so pozabili pripraviti otvoritvene privatizacijske bilance in privatizacijske programe ter upali, da jih bo federalna ali kantonalna Agencija izločila iz procesa. V skladu z Zakonom o privatizaciji podjetij je priprava privatizacijskega programa in otvoritvene bilance del priprave na proces privatizacije in tako obvezuje podjetja, da jo pripravijo in predložijo za odobritev Agenciji do konca leta 1998. Leto dni po določenem roku, septembra 1999, je privatizacijske programe pripravilo le 21 % od skupno 1600 podjetij, pri čemer pa ni bil noben še odobren.

Najpomembnejši razlogi za zamude pri procesu privatizacije v BIH (EBRD Transition Report, 1999, 2000) so:

- zamude podjetij pri pripravi začetnih bilanc,
- nejasna dokumentacija manjšinskih notranjih deležev zaposlenih, izdanih v času predvojne privatizacije (Markovičeve privatizacije), še posebej v Herzeg-Bosni,
- primeri prodaje osnovnih sredstev podjetja in nezakonita razveljavitev zahtev,
- otrplost, nasprotovanja, pomanjkanje jasnosti in preglednosti,
- težave pri identifikaciji vojakov, ki so sodelovali v vojni,
- težave pri zbiranju informacij o identiteti, imenih, naslovih in starosti državljanov.

Stvari so se obrnile na bolje, ko je decembra 1999 USAID (The United States Agency for International Development) umaknila pomoč.

Federacija BiH in njena Agencija za privatizacijo morata zagotoviti zaščito investitorjev pred obveznostmi v poprivatizacijskih državah. Poleg tega sta bila dolžna izdelati seznam podjetij, skupaj z zneski državnega premoženja, ki so na razpolago za prenos od države k državljanom prek javne ponudbe delnic in javnih prodaj. Hkrati imata nalogo, da pregledata predložene privatizacijske programe ter jih odobrita ali zavrneta.

Uprava Agencije za privatizacijo v Federaciji BiH je 31. 08. 2000 končno potrdila register podjetij za javno ponudbo delnic, s pripadajočim premoženjem, ki so predmet privatizacije velikih podjetij. Register vsebuje 1029 podjetij, s skupno vrednostjo 13,4 milijarde DEM. Tudi pri lastniškem preoblikovanju velikih oziroma največjih podjetij kaže, da bo javnost igrala razmeroma majhno vlogo. Med podjetji jih je bilo 277, v skupni vrednosti 7,1 milijarde DEM, izbranih za ponudbo preko javne prodaje, v katerih naj bi bilo 51-67 % kapitala ponujenega strateškim investitorjem (za gotovino), medtem ko bi le manjši del ponudili širši javnosti. Del kapitala najdonosnejših javnih podjetij, kot sta PTT in Elekrogospodarstvo, je bil postavljen na stran za privatizacijo prek javnega vpisa delnic. Enako se je dogajalo tudi z ostalimi podjetji. Ta delež je najprej znašal okoli 30 %, vendar so ga kasneje znižali na okoli 15 %. To je tudi eden izmed glavnih razlogov za nizko javno zaupanje v privatizacijo, še posebej veliko nezaupanje pa je povzročil padec vrednosti certifikatov. Ti certifikati skoraj nimajo vrednosti, na trgu so zamenljivi za 3 % njihove nominalne vrednosti. Nizka vrednost certifikatov omogoča, da si nekateri posamezniki prilastijo ogromne dobičke.

Tak primer se je zgodil npr. aprila 2000 pri prodaji sarajevskega hotela Holiday Inn preko prve mednarodne javne prodaje. Pokazalo se je, da je kupec sklenil dobro kupčijo, medtem ko se je država pokazala za slabega trgovca s svojo lastnino. Ker za nakup hotela tuji investitorji niso pokazali zanimanja, so ostali edini interesenti domači podjetniki. Tako je bilo 51 % kapitala, vrednega 24 milijarde DEM, prodanega

le za 15,6 milijarde DEM, od katerih je bilo le 5 milijard DEM plačanih z gotovino, medtem ko je bilo ostalo plačano s certifikati. Zahodni diplomati in predstavniki mednarodnih finančnih institucij niso bili navdušeni nad tako prodajo. Javnost v BiH so obtožili, da ne naredi dovolj, da bi privabila možne investitorje, ki bi sodelovali pri procesu privatizacije. Čeprav je bila celotna prodaja večine delnic hotela Holiday Inn zakonita, kot so zatrjevali, je bil prevzem lastnine novih lastnikov zamrznjen, dokler ni bila zakonitost postopka potrjena. V primeru, da je celotna prodaja potekala zakonito, je bila potem ta poteza kršitev zakonitih pravic novih lastnikov. To je bila slaba reklama, s katero je postal prihod tujih investitorjev še manj verjeten, ekonomska oživitve države in njena osvoboditev od donatorjev pa še bolj oddaljena. Novi lastniki podjetij bodo tako postali tisti, ki bodo oblastem všeč ker imajo dovolj denarja. Vendar pa je potrebno, da imajo tudi zadostno znanje, potrebno za uveljavitev novih tehnologij visoko kvalitetne proizvodnje in trženja proizvodov na svetovnem trgu, kar je predpogoj za zaposlitev obstoječe delovne sile in odprtje novih delovnih mest (Aimpress, 2000).

V Federaciji BiH pri organizaciji javnih prodaj najdonosnejših podjetij aktivno sodelujejo mednarodni strokovnjaki, ki so direktno vključeni v privabljanje potencialnih investitorjev iz tujine. Dejstvo, da je gotovina edino plačilno sredstvo, brez možnosti uporabe certifikatov, je državljanse praktično izključilo iz procesa privatizacije teh podjetij. Posledica tega je, da državljanse verjamejo, da bodo na ta način tujci z gotovino pokupili vse, kar je v državi dobrega, medtem ko bodo le ostanki ostali zanje. Tako se je vrednost certifikatov še dodatno zmanjšala. Vendar pa je v poteku procesa privatizacije opažena nižja zainteresiranost tujih kupcev in investitorjev, kot je bilo pričakovati. Golo preživetje in ekonomsko preživetje nacionalne ekonomije kot tudi državljanov je tako neposredno odvisno od pritoka svežega kapitala in začetka proizvodnje, zaposlenosti in izvoza. Prestrašeni državljanse se bojijo tujcev, ki bodo vse pokupili, njih pa imeli za najeto delovno silo. Vendar pa učinki, v smislu privabljanja novih tehnologij in novih trgov, niso dosegli pričakovanj. Zaradi tega je bila sprožena pobuda o ustanovitvi Urada za javno prodajo znotraj Agencije za privatizacijo v Federaciji BiH. Pri delu tega urada sodelujejo domači in tuji strokovnjaki, njihov primarni cilj pa je močno opogumiti tuje kupce in investitorje. Urad sprejema odločitve o tem, ali se podjetje proda le za gotovino ali je možno plačilo tudi s certifikati, v smislu zaščite celotne državne

lastnine, da ta ne bi pristala v rokah maloštevilne elite. Namen vključenosti v urad je izboljšati ponudbe javnih prodaj na osnovi sodobnih izkušenj v zahodnih državah in njihovih ekonomijah, izboljšati ekonomsko učinkovitost privatizacije, ki predpostavlja učinkovito strukturo lastninskega preoblikovanja znotraj določenega roka, povečati zaposlenost, pridobiti nove tehnologije in vstopiti na nove trge. Aktivno vlogo pri delu urada imajo predstavniki mednarodne skupnosti (Svetovna banka, USAID, IMF,...). Okoli 300 podjetij v Federaciji BiH je bilo pripravljenih na privatizacijo prek javne prodaje.

Dva glavna problema, zaradi katerih ne pride do ekonomskega sodelovanja s svetom, sta:

- različni predpisi v obeh bosanskih entitetah,
- nestabilni davčni sistem.

Cilji pogostih obiskov evropskih ekonomskih delegacij je opozoriti domače politike, da je za sodelovanje na svetovnem trgu potrebno izvesti radikalne spremembe v zakonodaji, še posebej na področju davčne politike in carin. Za ekonomske strokovnjake je problem mnogo bolj kompleksen, kot ga vidijo diplomati in politiki. Priporočili so, naj se hitro določijo sektorji, ki bi bili odprti za tuje investitorje. To bi lahko bili kadri - izobraženi in izkušeni delavci, ki so produktivni in v primerjavi z zahodno Evropo predstavljajo poceni delovno silo. Eden ključnih razlogov za majhno zanimanje investiranja v BiH je politična nestabilnost.

Pričakovanja, da bo v času privatizacije prišlo do večjega pritoka tujega kapitala, so se pokazala za nerealna. Direktor Transparency International za BiH Boris Divjak pravi, da se večji priliv tujih sredstev ne more pričakovati v času privatizacije, ker so z njo pričeli 10 let prepozno. V tem obdobju je bila uničena celotna poslovna infrastruktura, ki je padla na nivo, nezanimiv za tuja vlaganja. Zato je danes edino upanje in podpora novo investiranje. Za nova vlaganja je potrebna primerna poslovna klima in harmoniziran pravni sistem. Na žalost pravni sistem v BiH danes ni sprejemljiv za tuje investitorje. Proces ustanovitve podjetja je predolg, ko pa se to končno uredi, se lastnik sooči z ogromnimi fiskalnimi obveznostmi. Glede na obstoječo zakonodajo je 80 % dobička treba dati državi za različne davke in dajatve. Brez radikalne reforme obstoječega fiskalnega sistema in dodatne poenostavitve

procesa tujih investicij ne bo napredka. Tujci raje vlagajo v politično stabilne države. Dejstvo je, da je to področje ne le politično nestabilno, ampak tudi tehnološko zaostalo, kar zahteva večje investicije, na kar tuji poslovneži v tem trenutku niso pripravljeni. Osnovni pogoji za pritek tujega kapitala so politična in ekonomska stabilnost države, kar bi povečalo varnost tujega kapitala. Poleg tega pa zmanjšuje možnosti tujih investicij tudi visoka stopnja korupcije¹¹. To je lahko dober odgovor na vprašanje, zakaj tujci ne investirajo v BiH.

V BiH so do začetka maja 2001 prodali 166 manjših in 76 večjih podjetij v skupni vrednosti 817 milijonov DEM, kar pomeni 4 % državnega premoženja. Pospešeno privatizacijo, zlasti velikih podjetij (dveh elektrogospodarstev, železnice, rudnikov, vodnega gospodarstva, gozdnih gospodarstev in drugih velikih podjetij), pričakujejo prihodnje leto, čeprav bodo nekatere teh strateških in infrastrukturnih družb skušali prodati že v drugi polovici letošnjega leta (tu je mišljen predvsem Telekom Federacije BiH, vendar je treba pred tem končati še proces razdelitve javnega podjetja na dve podjetji, namreč Pošto in Telekom). Trenutno ima prednost privatizacija 86 od skupno 102 podjetij v skupni vrednosti 9 milijard DEM, ki so za Federacijo BiH strateškega pomena in za katera bodo ob pomoči dveh mednarodnih svetovalnih organizacij, ameriške USAID in nemške GTZ, iskali strateške partnerje oziroma tuje kupce. Zanimanje tujih vlagateljev, kot sem omenila, je zaenkrat majhno. Med najbolj uspešnimi primeri tuje udeležbe v domačih podjetjih je investiranje Coca-Cole v podjetje brezalkoholnih pijač v Sarajevu, Volkswagen je dobil večinski lastniški delež v UNIS-u, Heldelberg Zement je kupil 51 % delež cementnega podjetja v Kakanju. Tem investitorjem so sledili še belgijski Interbrew, slovenska Mercator in Pivovarna Union¹² itd. Med 86 izbranimi podjetji v Federaciji BiH jih je 17 uradno odprtih za mednarodno javno prodajo in čakajo na zanimanje tujih investitorjev (Žlogar Darja, 2001).

Poleg javne prodaje delnic investitorjem poteka privatizacija v BiH tudi prek certifikatov, razdeljenih vsem državljanom. Tako je preostalih 752 podjetij v registru

¹¹ V skladu s študijo svetovne banke je BiH na vrhu liste svetovno najbolj korupcijskih držav. Po pravilu se tuji investitorji teh držav izogibajo, ker korupcija v državnem aparatu ne zagotavlja varnosti.

¹² Pivovarna Union je lastnik 12% bosanske pivovarne. Če bodo pogajanja uspešna, pa bo od zaposlenih kupila delnice in tako pridobila 51% delež (Mihajlović, 2001, str.5).

na voljo imetnikom certifikatov. Imetnikom 14,4 milijarde vrednih certifikatov je za nakup ostalo samo še približno 6 milijard vrednosti državnega premoženja, kar pomeni, da se bo vrednost certifikatov verjetno razpolovila. Državljeni so lahko svoje certifikate vložili tudi v privatizacijske investicijske sklade (PIS-e). Do srede februarja, ko se je iztekel prvi rok za zbiranje, se je v njih nabralo za preko 3,5 milijarde DEM certifikatov. Med desetimi privatizacijskimi investicijskimi skladi so trije prispevali okoli 40 % teh certifikatov, ti skladi pa so v večinskem slovenskem lastništvu (Kmečka družba - sporočilo za javnost, 2001).

Prvi val javne ponudbe delnic se je začel oktobra 2000 z javnim pozivom k vpisu delnic v 547 podjetij (skoraj polovica podjetij, ki so vpisana v register) s skupno knjižno vrednostjo 3 milijarde DEM. Vpis delnic je bil izvršen v dveh krogih. V kolikor se je vsota celotnih vplačanih certifikatov gibala med 80 in 120 % določene cene, je bila prodaja uspešno izpeljana, dodelitev deležev individualnim delničarjem pa določena glede na vrednost vloženih certifikatov. V nasprotnem primeru prodaja podjetja ni uspela, zato je podjetje vstopilo v drugi krog privatizacije. Državni kapital v podjetjih, za katerega državljani niso preveč zainteresirani, je tako ostal neprodan in bil ponovno ponujen v drugem krogu javne ponudbe delnic, ki naj bi trajal od aprila do konca maja tega leta. V drugem krogu je podjetje prodano, ne glede na znesek vplačanih certifikatov. V tem krogu je vsako podjetje, za katerega je bila vpisana vsaj ena delnica, privatizirano, ne glede na znesek vplačanih delnic. Prvi krog javnega vpisa delnic je bil zaključen marca leta 2001. 76 podjetij, ki predstavljajo 14 % vseh podjetij, ponujenih v prvem krogu, je bilo uspešno privatiziranih in prodanih malo pod tržno vrednostjo. Največ zanimanja med kupci je bilo za podjetja, ki proizvajajo alkoholne pijače, nafto, cigarete in novice, in sicer za pivovarni v Sarajevu (vpisani znesek certifikatov je bil 11-krat večji od vrednosti ponujenega kapitala) in Tuzli, Energopetrol (10-krat), tobačno tovarno v Mostarju (9-krat), kot tudi za Gospodarski tisk (11-krat večja ponudba za 20 % državnega kapitala, ostali del je že v privatnih rokah). Nobenega zanimanja pa investitorji niso pokazali za 27 podjetij, za katera ni bilo vplačanih certifikatov. To pomeni, da vanje niso bili pripravljene vložiti certifikatov niti zaposleni niti managerji podjetij. Vsekakor je najbolj drastičen primer rudnika železa v Varešu. Knjigovodska vrednost zanj znaša nekaj nad 72 milijonov DEM, a zanj v prvem krogu ni pokazala interesa niti ena oseba. Ista usoda se je primerila še

26 podjetjem v Federaciji BiH, kar pomeni, da nihče od direktorjev in ostalih zaposlenih v podjetjih ne verjame v njihovo prihodnost, da ne omenjamo ostalih investitorjev, kot so npr. PIS-i. V tej skupini podjetij najdemo tudi Livansko tovarno preprog, lesno tovarno Starič iz Kladanj, Poljopromet iz Zenice, tekstilni tovarni iz Mostarja in Bihača, pa tudi železnico Herceg Bosna iz Mostarja, katere začetna vrednost 14 milijonov DEM ni pritegnila nikogar. Nekaj bolje se je dogajalo z železnico BiH s središčem v Sarajevu, ki je na papirju vredna 126 milijonov DEM; zanjo je bilo skupaj ponujenih 11.900 DEM, kolikor stane malo bolje ohranjen rabljen avtomobil. Ta situacija je še bolj porazna, če vemo, da se nominalna vrednost privatizacijskega certifikata za 100 DEM prodaja za 3 DEM v gotovini.

Država je ogromne denarne zneske porabila za informacijske kampanje o privatizaciji, vendar je zanimanje javnosti kljub temu še vedno precej nizko, saj je bilo do sedaj vpisanih le za 4,25 milijarde DEM certifikatov. Preostala neprodana podjetja niso dobila novih lastnikov, ker je bilo preveč ali premalo zainteresiranih kupcev (vlagateljev). Tako je 461 podjetij vstopilo v drugi krog privatizacije, ki se je začela sredi maja 2001. Kupnina državnega premoženja v teh podjetjih, ki naj bi bila vredna okrog 2,2 milijarde DEM, naj bi po prvih ocenah znašala okoli 4,7 milijarde DEM. Vendar pa so jo kupci, državljani in PIS-i, v večini plačali s certifikati.

Po rezultatih prvega kroga privatizacije velikih podjetij se zna zgoditi, da bo javnost po drugem krogu še bolj razočarana, kajti v drugem krogu, kot že omenjeno, ni omejitev glede vpisanega števila certifikatov. V primeru, da je v podjetje z začetno vrednostjo 1 milijon DEM vplačanih 5 milijonov DEM (v certifikatih ali gotovini), dobimo za vloženi 500 DEM eno delnico podjetja z nominalno vrednostjo 100 DEM. Če pa za podjetje, v katerega smo vložili certifikate, ne obstaja posebno zanimanje, npr. za podjetje, vredno 1 milijon DEM, je vpisanih le 100.000 DEM, dobimo za vloženi 500 DEM delnico z nominalno vrednostjo 2.500 DEM. Možno je tudi, da je nekdo, ki je vplačal 100 DEM v certifikatih, tudi edini vlagatelj v podjetje. S tem postane zakoniti lastnik, npr. rudnika železa v Varešu, katerega knjigovodska vrednost znaša 76 milijonov DEM. Ne smemo pa pozabiti, da je tržna vrednost certifikata, vrednega 100 DEM, le 3 DEM v gotovini. Tako ne glede na to, kako propadlo je podjetje, obstaja veliko načinov, da lastnik iz njega izvleče vsaj 3 DEM,

kolikor je vanj realno vložil. Če ne drugega, dobi registrirano podjetje, medtem ko bi potreboval vsaj 2000 DEM v gotovini le za ustanovitev novega podjetja.

Drugi val privatizacije velikih podjetij se je začel konec julija 2001. Med drugim je javnosti naprodaj tudi 15 % državnega premoženja v podjetjih, kot sta sarajevski in mostarski PTT in Elektro.

Dosedanji rezultati privatizacije velikih podjetij služijo kot dober pokazatelj razmišljanja ljudi. Očitno je, da malokdo verjame v gospodarsko dejavnost v industrijo, kljub zagotovitom domačih in tujih uradnikov in strokovnjakov, da je gospodarska dejavnost v industriji edina možnost in priložnost. Ljudje bi bili raje solastniki pivovarn in bencinskih črpalk kot nečesa, v čemer ne vidijo prihodnosti, npr. tekstilni in lesni proizvodnji.

9.2. Proces privatizacije v Republiki Srbski

Privatizacija v Republiki Srbski je povezana z mnogimi problemi, začeni z zakonodajo. Kot je bilo že omenjeno, zadeva privatizacija v Republiki Srbski tri skupine podjetij:

- mala podjetja z vrednostjo državnega premoženja, ki bo privatiziran, nižjo od 300.000 KM,
- velika podjetja,
- strateško pomembna podjetja.

S privatizacijo malih podjetij je Direkcija za privatizacijo julija 1999 začela poskusni program za gotovinsko javno dražbo s pospešeno vključitvijo kuponov, s katerimi so ravnali kot z gotovino. Podjetja z vrednostjo državnega kapitala, nižjo od 300.000 KM, naj bi se privatizirala preko javnih prodaj, javne dražbe in direktne prodaje. Ta podjetja na družbene sklade niso dolžna prenesti delnic, ampak le ustrezen del kupnine. Do novembra 2000 je bilo preko javne dražbe prodanih 62 malih podjetij s skupno vrednostjo 4 milijonov USD (250.000 USD za gotovino, ostalo s kuponi). Do

marca 2001 pa je bilo prodanih 98 malih podjetij od skupno 276, v skupni vrednosti 20,6 milijona KM, od katerih je bilo 80 % plačanih s kuponi.

Tako kot v Federaciji BiH so tudi v Republiki Srbski zabeležene zamude pri pripravi otvorivenih bilanc in privatizacijskih programov. Septembra 1999 je bil rok za predložitev privatizacijskih programov. Do takrat je le 26 podjetjem od 1600, ki so predmet privatizacije velikih podjetij, uspelo predložiti programe, 70 % podjetij je do takrat šele pripravilo revizijo lastništva. Registracija državljanov, upravičenih do vaučerjev in kuponov ter s tem do sodelovanja v privatizacijskem programu v Republiki Srbski, se je pričela januarja leta 2000 in do tega dne je manj kot polovica podjetij predložila privatizacijski program, le petnajstim pa so bili programi privatizacije odobreni. Podjetja so imela veliko težav pri pripravi bilanc, še posebej zaradi nerešenih vprašanj glede zemlje, kjer so podjetja locirana. To je bil problem večine podjetij, ki je povzročil, da privatizacijski programi niso bili predloženi v določenem roku. Podjetja so se pritoževala tudi nad vodenjem javnih dražb Direkcije za privatizacijo ter nad neupoštevanjem pogojev za vstop potencialnih kupcev. Do konca leta 2000 je bilo privatiziranih 67 podjetij.

V okviru množične privatizacije je bilo 22. novembra 2000 ponujenih 870 podjetij. Vaučerska ponudba (vaučerska privatizacija) je bila izvedena v enem krogu, medtem ko se je v Federaciji BiH odvijala v dveh. Vsem imetnikom vaučerjev je dovoljevala, da so jih porabili za nakup kateregakoli podjetja. Do tega datuma so le trije od trinajstih PIS-ov z licenco uspeli pridobiti zahtevan 1 mio vaučerjev in si s tem pridobiti vstop na vaučersko ponudbo. Razlogi za nizek interes javnosti za investiranje v PIS-e so tehnični, povezani z nizko stopnjo zaupanja javnosti. V raziskavah, ki jih je izvedla časopisna hiša 'Privatizacija', je okoli 30 % vprašanih odgovorilo, da še ni slišalo za PIS-e. Med ostalimi 70 % jih 25 % sploh ne zaupa PIS-om, 49 % jih ne zaupa dovolj, da bi vanje vložili vaučerje, medtem ko je 26 % takih, ki mislijo, da bo investicija v PIS-e nekako dobičkonosna (Aimpress, 2000).

Vaučerska privatizacija in s tem prva faza privatizacije v Republiki Srbski je bila v grobem zaključena 15. marca 2001. Pri tem je bilo 55 % državnega kapitala v 830 podjetjih prodanega prek vaučerske ponudbe. Največji del, namreč 84 % od 49

milijonov vaučerjev, prejetih od javnosti, je bilo investiranih v podjetja posamezno ali prek PIS-ov. Osmim od enajstih PIS-ov je uspelo zbrati minimalni zahtevani znesek vaučerjev, in sicer 57 % vseh vaučerjev od javnosti, 18 % teh zneskov je bilo zbranih v treh skladih, ki so v delni lasti slovenskih podjetij. PIS-i so investirali v 530 podjetij. Vaučerji, ki še niso bili investirani, niso več veljavni, medtem ko bo vrednost investiranih vaučerjev določena s proporcionalnim izračunom (lastniški delež bo določen na osnovi števila investiranih vaučerjev). Vendar bo pomemben del državnega premoženja in strateško pomembnih podjetij naprodaj prek javnih ponudb. Od tega bo 20 % premoženja na voljo PIS-om (Kmečka družba – sporočilo za javnost, 2001).

Vlada Republike Srbske je izbrala 135 strateških podjetij, ki naj bi bila prodana prek javne prodaje. Trinajst jih je Direkcija za privatizacijo že ponudila javnosti, vendar so bile ponudbe neuspešne. 52 podjetij med strateškimi podjetji bo privatiziranih prek mednarodnih ponudb s pomočjo mednarodne skupnosti (Svetovne banke, IMF-a, EBRD-a,...). Kriteriji, ki so bili uporabljeni za izbiro strateških podjetij, niso jasni. Dejstvo je, da so bila nekatera podjetja v večjem obsegu že privatizirana v času Markovićeve privatizacije in imajo v svojih bilancah že več kot 20 % privatnega kapitala. Razen tega so podjetja, ki so bila izbrana na javnem razpisu dobila posojilo od Svetovne banke, za katero jamčijo s svojimi sredstvi (ta posojila so lahko znak za dobro sedanjo in pričakovano finančno situacijo podjetja) (Aimpress, 2000). Do januarja 2001 je bila objavljena mednarodna javna prodaja le za 10 od 52 podjetij. To so bila prehrabena podjetja, ki proizvajajo sadje in zelenjavo, brezalkoholne pijače, sadne sokove ter mlečne proizvode, proizvodnja jekla, strojnega orodja, kot tudi proizvodnja usnja in oblačil. Razen treh podjetij, ki proizvajajo brezalkoholne pijače in sadje ter zelenjavo, večina od njih še ni dosegla 10 % stopnje prodaje iz leta 1990. Zaposleni (privatni kapital) imajo deleže v šestih teh podjetjih s skupnim lastniškim deležem, ki se giblje od 2 % do večjega privatnega lastništva ali 25 % in 41,5 % celotnim kapitalom v dveh podjetjih z višjo prodajno stopnjo.

Investitorji iz Nemčije, Avstrije, Rusije in Italije so izrazili zanimanje za investiranje v Republiko Srbsko. Ena glavnih ovir za sodelovanje tujcev s podjetji v BiH in za investiranje vanje so različni predpisi v entitetah BiH, kot tudi neprimerna

zakonodaja, še posebej na področju carin in davkov. Večina tujcev se je pritoževala nad neprimernim poslovnim razvojem, nestabilnostjo in visokim tveganjem. Do sedaj je bilo le nekaj primerov tujih podjetij, ki so bila pripravljena prevzeti tveganje in investirati v BiH. To so Volkswagen, Coca-Cola in Intes, holdinško podjetje – prvi uradni investitor v Republiki Srbski.

Naslednji razlogi za nizko javno zanimanje so tudi uničena javna infrastruktura, podjetniške izgube in velike obveznosti finančnim virom (večini od 52 strateških podjetij so bila podeljena posojila Svetovne banke, ki jih bodo morali potencialni novi lastniki odplačati), pomanjkanje posebnih informacij o podjetju, visoke fiskalne obveznosti lastnikov podjetij (okoli 80 % dobičkov je bilo danih za različne davke in takse), kot tudi velika korupcija v tej državi.

10. SLOVENSKA UDELEŽBA V PRIVATIZACIJI V BOSNI IN HERCEGOVINO

Slovenska podjetja so za podjetja v procesu privatizacije v BiH pokazala veliko zanimanja. V letu 2000 so je bila Slovenija po bosanskih podatkih največji tuji vlagatelj v BiH, saj so naložbe znašale okoli 130 milijonov DEM, letos pa naj bi bil ta znesek blizu 100 milijonov DEM. Slovenski kapital naj bi pomagal kreirati dodatnih 5500 delovnih mest, kar naj bi pripomoglo k znižanju skoraj 40 % stopnje nezaposlenosti¹³.

Slovenija je BiH pomagala tudi z donacijami – lani so znašale 2,3 milijona dolarjev. Od tega je Federacija BiH dobila 1,1 milijona dolarjev, Republika Srbska 0,8 milijona dolarjev, preostali znesek pa so dobili v obliki tehnične pomoči.

Slovenska podjetja so močno udeležena v procesu privatizacije v BiH, in sicer bolj v Federaciji kot v Republiki Srbski. Kar v sedmih od dvanajstih skladov imajo podjetja in posamezniki iz Slovenije pomemben delež. Nazadnje je bil ustanovljen sklad Prevent Invest v večinski lasti slovenjgraškega Preventa in borzne hiše Ilirika. Specializiral se je za nakup podjetij v avtomobilski industriji, vključno s proizvajalci v tekstilni industriji in proizvodnji plastičnih mas. Za slovenska podjetja je sodelovanje

¹³ Emerging Europe Monitor: South-East Europe 8(7), July 2001.

s privatizacijskimi skladi lahko zelo koristno, saj skladi po njihovem naročilu lahko vložijo zbrane certifikate v zanimiva podjetja v BiH, nato pa se ti deleži prodajo naprej. Ta način je cenejši od neposrednega nakupa na dražbi, za dosego večjega deleža v podjetju pa je oba načina mogoče kombinirati. Slovenska podjetja se še naprej precej zanimajo za vlaganja v BiH, posebno med privatizacijo velikih podjetij pa BiH pričakuje iz Slovenije še več ponudb (Žlogar Darja, maj 2001).

Pri zbiranju certifikatov je bil daleč najuspešnejši sklad BIG, ki ga upravlja družba ABDS, katero je ustanovilo 45 fizičnih oseb iz Federacije BiH, Kmečka družba in sedem fizičnih oseb iz Slovenije. Sklad BIG je zbral skoraj 100.000 certifikatov, vrednih milijardo konvertibilnih mark (vsi drugi privatizacijski skladi so skupaj zbrali dve milijardi mark v certifikatih). Kmečka družba je prisotna tudi pri privatizaciji v Republiki Srbski, kjer je soustanoviteljica še enega privatizacijskega investicijskega sklada VIB v Banjaluki. Privatizacijski sklad VIB, ki je v 49-odstotni lasti skupine Kmečka družba, 51 odstotkov pa je v lasti 'Udruženja izbeglica v Republiki Srbski', je po zbranem številu vaučerjev četrti največji privatizacijski investicijski sklad, po številu vlagateljev pa je na drugem mestu. VIB je v 136 podjetij nominalno vložil 77,5 milijona mark. Na voljo je bilo 818 podjetij v skupni vrednosti 8,6 milijarde mark, od tega 3,8 milijarde za vaučersko privatizacijo. V teh podjetjih je bilo na razpolago 55 odstotkov državnega premoženja, preostalo bodo prodajali na razpisih, v strateških podjetjih pa je bilo skladom na razpolago le 20 odstotkov kapitala. VIB je tako postal več kot 10-odstotni lastnik v 28 podjetjih, 5- do 10-odstotni v 43 podjetjih, v preostalih družbah, torej 65, pa je manj kot 5-odstotni lastnik. Med zanimivejšimi naložbami je tudi Telekom Republike Srbske, v katerega je VIB vložil največji možni zakonsko dovoljeni znesek, to je 5-odstotkov vseh zbranih vaučerjev fonda, kar predstavlja en odstotek lastništva Telekoma. Med prvimi desetimi podjetji, v katerih ima VIB največje naložbe, prevladujejo tista podjetja iz Republike Srbske, v katerih se bo po njihovih ocenah kapital najhitreje obrnil. Podjetja so kar v 50 občinah od 56 v Republiki Srbski.

11. SKLEP

Vojna v BiH je uničila večino infrastrukture, proizvodnja je drastično upadla, prehodne poslovne povezave so bile v glavnem pretrgane. Povojno obdobje v BiH (1992-1995) so tako zaznamovale naložbe v obnovo infrastrukture, obnova proizvodnje z namenom ponovno vzpostaviti razmere za normalno gospodarsko dejavnost. Obnova in izgradnja mirnodobnih institucij je bila skoraj v celoti financirana z donacijami in krediti mednarodnih finančnih institucij, kot so Svetovna banka, EBRD (Evropska banka za obnovo in razvoj), IMF (Mednarodni denarni sklad) in druge. Neposredna posledica programa obnove in priliva tuje pomoči so tudi visoke stopnje gospodarske rasti, ki jih je gospodarstvo BiH doseglo od leta 1995 dalje. Nadaljnja rast je zagotovo odvisna od razvoja ustreznih institucij tržnega gospodarstva, privatizacije in prestrukturiranja podjetij.

Privatizacija predstavlja veliko priložnost za prestrukturiranje podjetij in vstop tujih strateških investitorjev, ki bi lahko pripomogli k izboljšanju konkurenčnosti bosanskih podjetij. Vendar pa se je proces privatizacije v Bosni in Hercegovini začel pozno in se odvijal razmeroma počasi. Med najpomembnejše razloge za zamude sodijo prepozne priprave otvoritvenih bilanc, nejasna dokumentacija malih delničarjev, pomanjkanje jasnosti in preglednosti, oviranje, nerazrešena odškodninska vprašanja, težave pri zbiranju podatkov o vojaki, ki so sodelovali v vojni, in ostalih prebivalcih. Zaradi decentralizacije procesa privatizacije na agencije po kantonih je prišlo še do dodatnih zamud, saj na ravni kantonov ni bilo niti ustreznih strokovnjakov niti potrebnih podatkov za hitro izvedbo privatizacije. Zaključek privatizacije v naslednjih dveh letih sodi med prioritete strukturne reforme.

Eden glavnih ciljev je privabiti tuje investitorje predvsem za nakup strateško pomembnih podjetij, vendar pa je zanimanje tujih vlagateljev zaenkrat še majhno, saj jih odvrta nestabilne politične razmere, visoki davki, zapleteni birokratski postopki, korupcija in neučinkovit sodni sistem. Kljub težavam pa se zanimanje povečuje saj ima BiH tudi pomembne prednosti. Med največjimi so stabilna valuta z nizko inflacijo, nizke carine s sosednjimi državami in poceni delovna sila. Med tujimi podjetji, ki so pripravljene vlagati na področje Bosne in Hercegovini so tudi slovenska.

Vzpodbujanje direktnih tujih investicij, privatizacija podjetij in bank in druge strukturne reforme ter politična stabilnost so zagotovo ključni dejavniki, ki bodo določali konkurenčnost bosanskega gospodarstva v prihodnje, gospodarsko rast, stabilnost cen in mednarodno menjavo.

LITERATURA

1. Kotar Toni: Privatizacija –vprašanje teorije in realnosti postsocialističnih držav. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1992, str. 4.
2. Žlogar Darja: Privatizacija v Bosni in Hercegovini. Mednarodno poslovno pravo, Ljubljana, 2001, 148, str. 8-10.
3. Mihajlović Novica: Pivovarna Union: že čez teden dni v Sarajevu. Finance, Ljubljana, 2001, 97, str. 5.

VIRI

1. Sporočilo za javnost. [URL: http://www.kmecka-dzu.si/html/press_r_srbska1.htm], marec, 2001.
2. Bosnia and Herzegovina Investment Profile. [URL: <http://www.ebrd.com/english/busin.index.htm>], 1999.
3. Model of Privatization in the Federation of B&H. [URL: <http://www.apf.com.ba/model/indexe.htm>], 1999.
4. Privatizacija u Republici Srpskoj.[URL: <http://www.rsprivatizacija.com.htm>], 1998.
5. Željeznica za pet miliona marak. [URL: <http://www.aimpress.org/dyn/pubs/archive/data/200106/10605-004-pubs-sar.htm>], junij, 2001.
6. Zakon o privatizaciji poduzeća u Federaciji BiH. [URL: <http://www.apf.com.ba>], 1997.
7. Zakon o privatizaciji državnog kapitala u preduzećima. [URL:http://www.rsprivatizacija.com/zakoni/Zao_priv_drz_kapit_u_preduzecima.html], junij, 1998.
8. Law on privatization investment funds and privatization fund management companies. [URL:http://www.rsprivatizacija.com/english/laws1/law_on_privatisation_investment.htm].
9. Framework law on privatisation of enterprises and banks in Bosnia and Herzegovina. [URL: <http://www.apf.com.ba>], 1998.
10. Privatizacija u Bosni i Hercegovini. [URL: http://www.nemaproblema.net/advokatska_kancelarija_sarajevo/info.htm], 2000.
11. Provođenje privatizacije. [URL: <http://www.bihfedomb.org/bos-repo/brep98.htm>], 1998.
12. Bosnia and Herzegovina Privatization Update. [URL: <http://www.mac.doc.gov/eebic/countryr/bosniah/prrpt1-9.htm>], januar, 1999.

13. Criticism of privatization in Bosnia.
[URL: <http://www.rferl.org/newsline/1998/08/4-SEE>], avgust, 1998.
14. Bosna in Hercegovina.[URL: http://www.gzs.si/si_nov/pakt_stabilnosti/bih/a00.html], april, 2001.
15. Bosnia Privatization.
[URL: <http://www.southeasteurope.org/readarticle.php?id=1318>].
16. Ubrzati privatizaciju.[URL: <http://www.komorabih.com/servisi/glasnik/naslov9.html>].
17. Rebuilding Bosnia and Herzegovina.
[URL: <http://www.cbdnet.org/trends/RebuildingBosnia.htm>], februar, 2000.
18. Čas privatizacije in prilaganja.
[URL: <http://www.gzs.si/si/gg/public/gg0300/gg030023.htm>], marec, 2000.
19. Basic characteristics of privatization. [URL: <http://www.apf.com.ba>], 1998.
20. Why Foreign Investors Ignore Bosnia-Herzegovina.
[URL: <http://www.aimpress.org/dyn/trae/archive/data/200104/10422-005-trae-sar.html>], april, 2001.
21. Whole factories for just DM 1 – and Still no one Wants Them.
[URL: <http://www.aimpress.org/dyn/trae/archive/data/200104/10417-010-trae-sar.html>], april, 2001.
22. Bosnia Economy Going Astray.
[URL: <http://www.aimpress.org/dyn/trae/archive/data/200004/00428-001-trae-sar.html>], april, 2000.
23. Why was the great privatisation in FB&H annulled.
[URL: <http://www.aimpress.org/dyn/trae/archive/data/200005/00513-002-trae-sar.html>], maj, 2000.
24. Mass Privatisation in B&H.
[URL: <http://www.aimpress.org/dyn/trae/archive/data/200011/01122-008-trae-sar.html>], november, 2000.
25. Privatizacija strateških preduzeća u RS.
[URL: <http://www.aimpress.org/dyn/trae/archive/data/200012/01215-005-pubs-sar.html>], december, 2000.
26. Masovna privatizacija v BIH.
[URL: <http://www.aimpress.org/dyn/trae/archive/data/200012/01216-002-pubs-sar.html>], december, 2000.
27. Trade Unions and Privatisation.
[URL: <http://www.aimpress.org/dyn/trae/archive/data/199907/90720-002-trae-sar.html>], julij, 1999.

28. Privatizacija ili likvidacija.

[URL: <http://www.aimpress.org/dyn/trae/archive/data/200009/00911-003-pubs-sar.html>],
september, 2000.

29. Privatizacija: (Ne)povjerenje u privatizacione fondove.

[URL: <http://www.aimpress.org/dyn/trae/archive/data/200011/01108-006-pubs-sar.html>],
november, 2000.